

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2010

Renata Nováková

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta filozofická

**Ženská otázka v sociokulturním životě Bulharska
po roce 1990**

Autor bakalářské práce: **Renata Nováková**
Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Miroslav Kouba**
Rok obhajoby: 2010

– zde bude vloženo zadání –

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Renata Nováková

Ráda bych poděkovala všem, co mi poskytli cenné rady a informace potřebné k vypracování této práce. Především pak mému vedoucímu práce PhDr. Miroslavovi Koubovi, s kterým jsem měla možnost podrobněji prokonzultovat náplň práce.

ANOTACE

Práce je věnována ženské otázce v sociokulturním životě Bulharska po roce 1990 se zaměřením hlavně na rodinnou, profesní a politickou sféru a dotýká se též činností bulharských ženských spolků a organizací. Práce nepostihuje pouze období po roce 1990, ale zahrnuje i éru komunistického režimu v zemi.

Klíčová slova:

Bulharsko, ženy, diskriminace, rovné příležitosti

Title:

The Female question in a social-cultural life of Bulgaria after 1990

ANNOTATION

The topic of this thesis is the role of a woman in a socio-cultural life in Bulgaria after 1990, with main focus on family, professional, and political life. It also mentions activities of Bulgarian women associations and organizations. The thesis does not cover only the epoch after 1990, but it also includes the era of communist regime in the country.

Keywords:

Bulgaria, women, discrimination, equal opportunities

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Postavení žen v Bulharsku.....	9
3	Život v rodině.....	12
	3.1 Porodnost.....	15
4	Profesní uplatnění a diskriminace.....	21
	4.1 Podnikání žen	27
	4.2 Sexuální obtěžování žen na pracovišti.....	29
5	Nevládní organizace.....	32
	5.1 Historie	32
	5.2 Současnost	34
	5.3 Hlavní ženské organizace v Bulharsku.....	36
6	Ženské politické ambice	41
7	Závěr	50
8	Použitá literatura	51
9	Resumé.....	53

1 Úvod

Tématem mé bakalářské práce je zevrubnější náhled do světa bulharských žen po roce 1990. Písemné materiály nebo statistiky, které se této problematice týkají, jsou velmi málo zpracovávány a v České republice téměř nedostupné.

Ženská problematika a otázka jejich rovných možností v nejširším slova smyslu je v posledních letech velmi populární látkou sociálního výzkumu, pro něž se vžil pojem tzv. genderových studií.¹ Vzhledem k tomu, že je Bulharsko naší oblasti geograficky poměrně vzdálený, nicméně průběh historických událostí v posledních sto letech je z principu paralelní s dějinným vývojem v České republice, mohu se domnívat, že sociokulturní realita bulharských žen se nebude významně lišit od všedního života českých žen.

V následujícím textu se pokusím nastínit sociální, ekonomické a politické poměry, které se dotýkají žen v Bulharsku. Dále bych se chtěla zaměřit na postavení žen v porovnání se „silnějším pohlavím“ v rámci profesních a společenských možností ve státě a nepatrně se dotknout reality fungování ženských spolků, které na území Bulharska existují. V jedné z kapitol bude také částečně zohledněn demografický vývoj v zemi. Studie se bude zabývat obdobím po roce 1990 v návaznosti na období komunismu.

Vzhledem ke skutečnosti, že vhodného materiálu, ze kterého by bylo možné čerpat k hlubšímu propracování této látky, bylo velice málo, musela jsem se přiklonit k častějšímu využití internetu.²

---

¹KÁLNICKÁ, Zdeňka. *Úvod do Gender studies: otázky rodové identity*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009. ISBN 978-80-7248-528-4.

² Bulgarian governmental report. *Bulgaria* [online]. 2008; URL: <<http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/BULGARIA-English.pdf>> [cit. 2010-5-5].

2 Postavení žen v Bulharsku

Pokud jde o samotnou roli, kterou ženy v Bulharsku mají, je velice těžké ji nějakým způsobem přesně definovat. Pro alespoň nepatrný popis nám může posloužit výrok socioložky Mileny Statevy: ... „Vzhledem k tomu faktu, že Bulharsko geograficky leží na křižovatce dvou kontinentů a dvou různých kultur, bylo po celou dobu vystaveno invazi a hrubému násilí. Více než polovina naší historie je tvořena historií násilí. Chtělo li Bulharsko přežít, muselo mobilizovat patriarchálního ducha...Za komunismu byly patriarchální postoje spojeny s nerealistickým ideálem žena — matka — hospodyně. To znamená, že sociální požadavky a očekávání žen se zvýšila, zatímco muži...udržovali patriarchální status quo. Nerovnováha mezi pohlavími byla naprosto popřena, stejně jako existence násilí a zneužívání.“³

V období socialistického Bulharska bylo dosažení rovnosti žen a mužů hlavním cílem komunistického režimu. Vládlo zde převažující přesvědčení, že rovnosti lze dosáhnout skrze právní předpisy. Tak je například v bulharské ústavě z roku 1971 uveden neurčitě znějící termín „Ženy a muži v Lidové republice Bulharsko mají stejná práva“.⁴ Tato věta byla již v nové bulharské ústavě vynechána.⁵

Plná účast na trhu práce, je základním prvkem centrálně plánované ekonomiky, proto se v tomto období teoreticky dosáhlo poměrné emancipace žen a jejich rovných příležitostí v pracovním sektoru. Komunismus podporoval také rovné příležitosti ve vzdělávání (čl. 53 Bulharské Ústavy) a soukromém životě. Současně zakazoval sexuální vykořisťování a prostituci.⁶

---

³ DAYNOV, Evgeniy. *Prehodat 1989-1999*. Sofia, 1999. ISBN 954-9926-25-7.

⁴ The Constitutional Court of The Republic of Bulgaria [online]. 2010; URL: <<http://www.constcourt.bg/Pages/LegalBasis/default.aspx?VerID=44>> [cit. 2010-13-6].

⁵ Narodno Sabranie na Republika Balgariya. *Konstituciya na Republika Balgariya* [online]. 2010; URL: <<http://www.parliament.bg/?page=const&lng=bg>> [cit. 2010-13-6].

⁶ Viz 4

Ženy tedy měly splňovat tři základní funkce — produktivní, profesní a rodinnou. Především ale byla vyzdvihována hlavně role rodinná, role matky.

Toto stanovení role ženy jako matky mělo pozitivní i negativní vedlejší důsledky. Ke skloubení všech těchto požadavků měly ženám pomoci placené dovolené a různá dětská zařízení, jako například mateřské školky. Ženy, které porodily pět nebo více dětí, mohly odejít po patnácti letech do důchodu, bez ohledu na jejich věk nebo druh práce.⁷

I přes impozantní rétoriku vyzdvihující rovnost pohlaví, chyběl skutečný závazek, který by tuto myšlenku naplnil. Skloubit roli pracující ženy a roli matky starající se o domácnost, bylo často velice náročné a vyčerpávající.

Některá zaměstnání byla vyloženě určena pro ženy, nejčastěji ta, která nevyžadovala velké schopnosti a byla špatně finančně ohodnocena (proto je zde složité mluvit o reálné emancipaci). Ochranné pracovní právní předpisy byly naprosto neúčinné a při zpomalení ekonomiky byly ženy první, kdo utrpěl ztrátu pracovního místa.⁸

Pojem emancipace a plné rovnosti žen před muži byl tedy jen pouhým mýtem a skutečná podstata a smysl tohoto pojmu zůstala prozatím skryta. V tomto důsledku se bulharské ženy ocitly v těžce definovatelné pozici. Zdánlivě se totiž těšily menší diskriminaci než v jiných zemích s vysokou mírou terciárního vzdělání a vyšší zaměstnaností, nicméně hlouběji pod povrchem vypadala realita odlišně. Na denním pořádku byl sexismus, v kterém se uplatňovala zejména představa o mužské výlučnosti.⁹ Platy žen a mužů byly diametrálně rozdílné a přístup k lepším ekonomickým příležitostem byl velmi omezený.

V období přechodu na tržní ekonomiku byly ženské problémy a otázky čím dál více marginalizovány, stejně jako další problémy, které se v tomto období staly naléhavějšími. Zavedení tržní ekonomiky, technologický pokrok a nové společenské normy spolu s redukcí různých institucí, jako byly například mateřské školy,

---

⁷ DAYNOV, Evgeniy. *Prehodat 1989-1999*. Sofia, 1999. ISBN 954-9926-25-7.

⁸ Ministerstvo na truda I socialnata politika [online]. 2010; URL: <<http://www.mlsp.government.bg/bg/law/law/index.htm>> [cit. 2010-11-6].

⁹ HAUSMANN, Josef. *Základy mužského šovinismu*. Reneco, 2010. ISBN 978-80-86563-29-9.

přineslo ženám mnoho úskalí včetně rostoucí nezaměstnanosti, jejímž následkem byla opětovná izolace od společnosti.

Neschopnost správně řešit ženskou otázku se odrážela i v přístupu vlády. Stále zde ještě nefungovala samostatná národní strategie, která by tuto skutečnost mohla nějakým způsobem řešit. To mělo vliv na nedostatečnou koordinaci státních orgánů, jako jsou například nevládní organizace, které se zabývají gender problémy.¹⁰ Dále na zpoždění při zavádění právních předpisů a sporadické přijímání zákonů týkajících se této problematiky. Z tohoto období proto také neexistuje mnoho statistik členěných dle pohlaví, které by nám pomohly upřesnit míru genderové rovnosti.

Po vstupu Bulharska do EU v roce 2007, byl stát nucen zavést tzv. Acquis Communautaire (soubor práv EU). To mimo jiné zahrnovalo výzvu k dosažení rovnosti žen a mužů a odstranění nerovností ve všech sférách společenského a ekonomického života. Spis zahrnuje zákon o ochraně proti diskriminaci, zákon proti obchodování s lidmi, zákon o ochraně veřejných práv a zákon o ochraně proti domácímu násilí.¹¹

Nicméně dopad evropské legislativy (vzhledem k nedostatkům bulharského právního systému a pro jeho neschopnost týkající se vymáhání právních předpisů), byl nepatrný. Kromě toho se zde odrážela malá zkušenost v této otázce a zřejmě nedostatečná politická vůle.

Bulharsko schválilo zákon o ochraně proti domácímu násilí v roce 2005.¹² Tento krok však realitu bulharských žen podstatně nezměnil. Domácí násilí stále pokračovalo a sexuální zneužívání či obtěžování byly zřetelným indikátorem pokračující nerovnováhy mezi muži a ženami. Na všudypřítomný, agresivně se

---

¹⁰ Bulgarian Fund for Women.

¹¹ Portál evropské unie [online]. 2010; URL: <<http://europa.eu/geninfo/query/resultaction.jsp?page=1>> [cit. 2010-14-5].

¹² Women's Human Rights Report Series: Bulgaria. *Implementation of the Bulgarian Law on Protection against Domestic Violence* [online]. 2008; URL: <http://www.theadvocatesforhumanrights.org/sites/608a3887-dd53-4796-8904-997a0131ca54/uploads/FINAL_REPORT_2.pdf> [cit. 2010-11-6].

projevující machismus, ve kterém se uplatňuje představa o mužské nadřazenosti, narážejí bulharské ženy stále ve všech sférách společenského života.¹³

Vyšetřování a zabránění domácímu násilí je obtížné v každé zemi, o to víc to platí pro Bulharsko: násilné trestné činy byly často špatně definovány a bizarní vysvětlení pro zločiny byla běžně akceptována. Dalším problémem mohl být též nedostatek žen u policie a v justici, ke kterým by ženy měly větší důvěru a z druhé strany možná i větší pochopení.

3 Život v rodině

Po celé období poválečné komunistické „modernizace“, zůstal rodinný život jedním z nejdůležitějších hodnot v bulharské společnosti. Za tuto skutečnost hovoří výsledky sociologického průzkumu z roku 1977, kdy 95 % žen z dotázaných odpovědělo, že: „Člověk může žít plnohodnotný život, jen tehdy, pokud má rodinu.“¹⁴

Od počátku 20. let až do let 70. byla sňatečnost v Bulharsku poměrně stabilní, průměrně 10 % ročně. Od roku 1980 postupně klesala a roku 1989 představovala již 7 % (sňatečnost byla obvykle vyšší ve městech s ohledem na přirozený vývoj na vesnicích, kde populace postupně stárne). Sňatek uzavíraly ženy průměrného věku mezi 18 a 25 lety, muži zpravidla mezi 20 a 25 lety. Nejčastěji se ženili muži, kteří měli splněnou vojenskou službu, nechtěli se dále vzdělávat a byli finančně zajištěni.¹⁵

Pokud jde o výběr manžela, ženy z méně vzdělaného prostředí uctívajícího zažitě tradice, volily muže podle vlastností, jež byly vysoce ceněny konvenční

---

¹³ HAUSMANN, Josef. *Mužský šovinismus pro pokročilé*. RENECO, 2005. ISBN 80-86563-12-X.

¹⁴ STOYKOVA, Elena. Ideological model of the family and its crisis of the socialist Bulgaria. Sofia University St. Kliment Ochridski [online], 2001; URL: <www.iisg.nl/womhist/stoykova.doc> [cit. 2010-10-6].

¹⁵ Tamtéž.

společností: skromnost, pracovitost a dobrý charakter. Ženy pocházející ze vzdělaného prostředí u mužů většinou preferovaly shodnost názorů, zájmů, vzdělání a vzájemný respekt.¹⁶

Až do roku 1944 byl rozvod velice vzácným jevem, dalo by se říci, že byl i v některých oblastech Bulharska tabuizován a na rozvedené muže či ženy se pak společnost dívala skrz prsty. Po roce 1944 se začala míra rozvodovosti zvyšovat, až roku 1983 dosáhla 16,3 %, po tomto datu až do roku 1986 nepatrně poklesla.

Na vesnicích byla v 80. letech rozvodovost zpravidla až dvakrát nižší než ve městech. Tato skutečnost se dá opět vysvětlit rychlejším stárnutím populace na vesnicích a jejich pevnějšími vztahy k tradicím.

Znepokojena vysokou rozvodovostí a stále se snižující porodností, vydala Bulharská vláda v roce 1985 „Zákon o rodině“, který mimo jiné zahrnoval určitá opatření týkající se rozvodů. Tato opatření v praxi znamenala, že za každý rozvod museli manželé platit určitý poplatek a samotnému rozvodu předcházelo důkladné šetření rodinných poměrů.¹⁷

Jakékoliv srovnání Bulharska s ostatními evropskými zeměmi, nám ovšem ukáže relativně nízkou míru rozvodovosti v zemi. Tento trend lze přičítat stálému lpění Bulharů na tradičních hodnotách manželství a rodiny.¹⁸

Sňatečnost v 90. letech poklesla a svého pomyslného vrcholu dosáhla v období krize v roce 1997 (viz Graf 1). V posledních třech letech můžeme sledovat další procentuální pokles uzavřených manželství v Bulharsku. Tento trend lze přisuzovat paralelnímu vývoji v západní Evropě, kde stále více lidí preferuje život „single“ před manželskou institucí.¹⁹

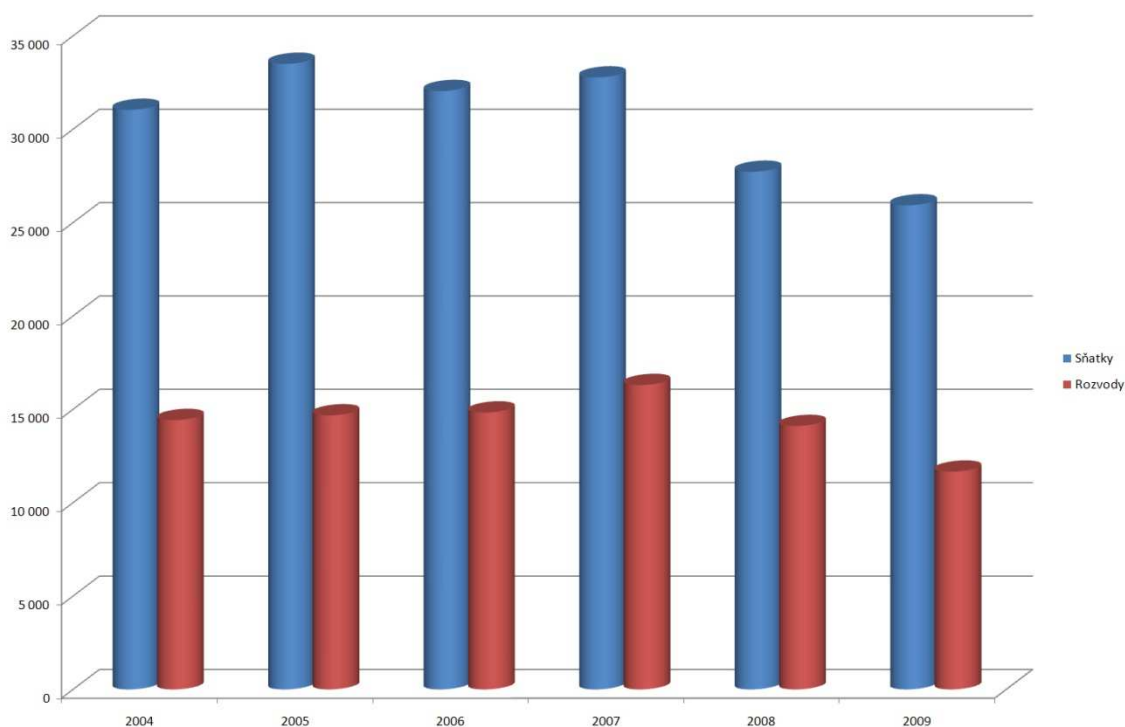
---

¹⁶ CANKOVA, Canka. *Fakticheskoto sapruzhesko sazhitelstvo*. Sofia, 2000.

¹⁷ CANKOVA, Canka. *Fakticheskoto sapruzhesko sazhitelstvo*. Sofia, 2000.

¹⁸ KOYTICHEVA, Elena-PHILIPPOV, Dimiter. *Bulgaria: Ethnic differentials in rapidly declining fertility*. Demographic Research, 2008[online]; URL <<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/13/19-13.pdf>> [cit. 2010-4-6].

¹⁹ CIVELEK, Yaprak. *Family formativ of Balkan countries: example of Bulgaria*. Yeditepe University-Istanbul, 2000[online]; URL: <http://www.young-demography.org/docs/07_civelek_family.pdf> [cit. 2010-12-6].

Graf 1: [Zdroj: www.bg.wikipedia.org]

V roce 1991 bulharská rodina zahrnovala průměrně 4 osoby. Ve většině rodin bylo zvykem, že v domácnosti žilo více generací pod jednou střechou, obvykle rodiče jednoho z manželů. V roce 1980 širší rodiny zahrnující 3 až 4 generace tvoří 17 % všech domácností, což hovoří o návaznosti Bulharů na tradiční rodinný model tzv. *zadruga*, což byla nejdůležitější instituce tradiční bulharské společnosti. Zahrnovala deset až dvacet malých rodin, které spolu byly v příbuzenském svazku, spravovaly společný majetek a uznávaly jediného patriarchy. Patriarchálnost bulharské rodiny se začala vytrácet až v průběhu 20. století, kdy Bulharsko přiházelo ke stále většímu kontaktu se západním světem.²⁰

Přestože takto rozrostlé rodiny byly typické spíše na vesnicích v jižním a západním Bulharsku, tak i mnoho novomanželů z měst žilo se svými rodiči, protože si nemohli dovolit vlastní bydlení.

Pokud jde o rodičovství, postoje mužů a žen se v tomto směru liší. Ženy připisují rodičovství o něco vyšší hodnotu než muži. Statisticky významně častěji

²⁰ CANKOVA, Canka. *Fakticheskoto sapruyhesko sazhitelstvo*. Sofia, 2000.

než muži charakterizují rodičovství jako „naplnění života a sledování růstu dětí jako největší radost v životě“. S klesajícím věkem a rostoucí výší vzdělání tato tendence klesá.²¹ Tuto obecnou studii lze aplikovat i na bulharské poměry, kde se více žen, než mužů (61 % žen a 51 % mužů) domnívá, že pro výchovu dětí je důležitější matka než otec.²²

Vzhledem ke zvyšování počtu vzdělaných žen a jejich většímu důrazu na profesní uplatnění, lze do budoucna očekávat stoupající počet mužů, kteří budou o děti pečovat.

3.1 Porodnost

Před rokem 1989 se demografické ukazatele fertility prokazovaly spíše stabilními hodnotami. Od roku 1986 ale začal počet obyvatelstva prudce klesat a v roce 2001 poklesl z původních 9 milionů na 7 932 984 (viz Graf 2).²³

Důležitým faktorem, jenž kromě fertility ovlivňuje počet obyvatel Bulharska, je podobně jako v dalších zemích, míra mezinárodní migrace, která se zejména právě v Bulharsku projevuje vysokou četností emigračních tendencí. Tyto tendence jsou zaznamenány především u mladých lidí produktivního věku (další sčítání lidu pro detailnější představu o celkové míře obyvatel, kteří se rozhodli Bulharsko opustit a těch, kteří se v něm naopak rozhodli usadit, proběhne v roce 2011).²⁴

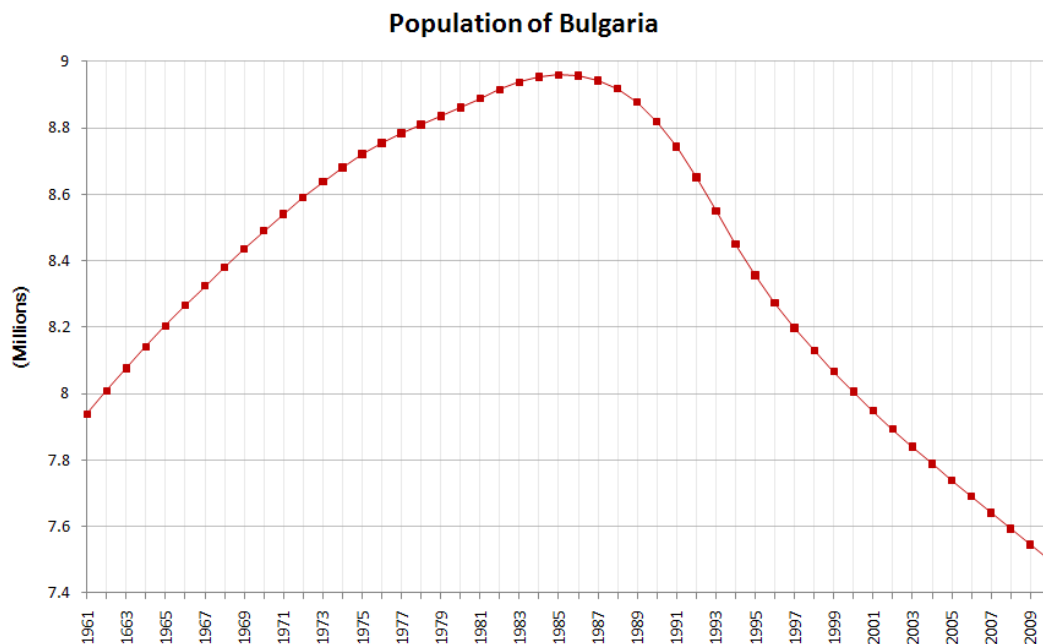
---

²¹ JANEBOVÁ, Radka. *Sociální problémy z aspektu gender*. Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-512-6.

²² CANKOVA, Canka. *Faktičeskoto sepružesko cežitelstvo*. Sofia, 2000.

²³ *National demographic strategy of the Republic of Bulgaria 2006-2020* [online]; URL: <http://www.mlsp.government.bg/bg/docs/demography/Dem.%20Strategy_ENG.pdf> [cit. 2010-6-4].

²⁴ ARKADIEV, Dimitar. *Razlichiya v plodovitosta na zhenite v Balgariya po etnicheski grupi*. VTU „Sv. Kiril i Metodiy“, 2008.

Graf 2: [Zdroj: www.bg.wikipedia.org]

V roce 1990 se v Bulharsku poprvé pozoruje záporný přirozený přírůstek obyvatel, který se v dalších letech prohlubuje a pomyslného vrcholu dosahuje v období ekonomické krize, která Bulharsko postihla v roce 1997 (viz Graf 3). Důležité je také zmínit, že záporný přirozený přírůstek obyvatelstva nepřetržitě pokračuje až do současnosti, nicméně po roce 2000 je jeho hodnota nižší než ta, která byla registrována o jedno desetiletí dříve. Analýzy napovídají, že tato tendence by mohla pokračovat dalších 3 až 5 let. Ovšem vzhledem k věkové struktuře a počtu reprodukčně schopných rodin se očekává, že se tento trend po výše uvedené době spíše zastaví.²⁵

Ve srovnání se západními státy, bylo Bulharsko tradičně zemí, kde byly ženy prvorodičky poměrně útlého věku. V posledních deseti letech se ovšem věk matek prvorodiček zvyšuje (25,4). Ačkoliv je tento věk v porovnání s mezinárodními statistikami poměrně nízký, je možné očekávat, že se bude i nadále zvyšovat.

---

²⁵ KOYTICHEVA, Elena-PHILIPOV, Dimiter. *Bulgaria: Ethnic differentials in rapidly declining fertility*. Demographic Research, 2008[online]; URL: <<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/13/19-13.pdf>> [cit. 2010-4-6].

Podle zprávy, kterou v roce 2009 zveřejnil *Národní statistický úřad*, se rozvíjí nový trend, kdy žena vstoupí do manželství až po narození jejího prvního potomka. Zpráva uvádí, že důvodem vysokého počtu narození nemanželských dětí je zvyšování počtu mladých párů, které žijí ve společné domácnosti, ovšem bez uzavření manželského sňatku, jemuž nepřikládají velkou hodnotu.²⁶

Graf 3: [Zdroj: www.bg.wikipedia.org]

Údaje ukazují, že až dvě třetiny narozených dětí jsou od matek, které dosud nedosáhly věku 30 let. Všeobecně se může říci, že ve věku 34–35 let porodnost v podstatě končí. Například v roce 1990 na svět přišlo okolo 125 tisíc dětí, z nichž 60 tisíc bylo děvčat. V roce 1997 ale z 67 tisíc narozených dětí, bylo pouze 32 tisíc ženského pohlaví. Tyto čísla logicky předznamenávají snižování počtu plodných žen, tento problém bude charakteristický pro celé období následující po roce 2012.²⁷

Podle údajů OSN patří Bulharsko mezi první šestici států s nejvyšším podílem obyvatel ve věku nad 60 let (okolo 22–23 %).²⁸

²⁶ Národní statistický úřad, 2009 [online]; URL: <<http://www.nsi.bg/index.php>> [cit.2010-10-6].

²⁷ Tamtéž.

²⁸ *National demographic strategy of the Republic of Bulgaria 2006-2020* [online]; URL: <http://www.mlsp.government.bg/bg/docs/demography/Dem.%20Strategy_ENG.pdf> [cit. 2010-6-4].

Především v roce 1997, kdy Bulharsko postihla vysoká inflace, byl registrován vůbec nejnižší přírůstek obyvatelstva v historii země a zároveň se prudce zvýšila mortalita (až 122 000). To se samozřejmě významně odrazilo na demografickém profilu celé země, který, jak je možné očekávat, ovlivní i současná ekonomická krize ve světě.²⁹

Důležitým faktorem, který ovlivňuje porodnost je i etnická příslušnost obyvatel, kterou formují tradice a kultura. Jedinou možností, jak studovat rozdílnost porodnosti vzhledem k určitému etniku, jsou údaje získané při sčítání populace.

Výzkum porodnosti pomocí informací získaných při sčítání lidu, se poprvé objevuje ve Francii v roce 1906, kde je poprvé pocítěn úbytek obyvatelstva. Bulharsko přijímá tuto novinku a zavádí ji do statistik už v roce 1910. Poté ještě v letech 1920, 1926, 1934, 1965, 1975, 1985 a 2001.³⁰

Údaje o natalitě jednotlivých etnik žijících v Bulharsku nám poskytují statistiky pouze z let 1965 a 2001, jež se liší v metodologii práce. V roce 1965 jsou při sčítání novorozeňat ke konkrétnímu datu osloveny vdané, rozvedené i ovdovělé ženy ve věku 15–54 let, zatímco v roce 2001 jsou osloveny všechny ženy narozené před datem 1. 3. 1989 (ve věku 12 let a více) nezávisle na tom, jestli jsou vdané, rozvedené nebo ovdovělé.³¹

Základní část této činnosti je nasměrována k ženám, které jsou schopné reprodukce, tím máme na mysli věkovou hranici let 15–49. Určitý počet porodů spadá i za tuto věkovou hranici, ovšem jeho frekvence nenese významnější podíl na ovlivnění celkového množství porodnosti.

K datu 1. 3. 2001 v Bulharsku průměrně na jednu ženu připadá 1,3 dítěte. Pokud budeme počítat jen se ženami ve věku od 15 do 49 let, vyjde nám na každou z nich 1,22 dítěte. Tento výsledek se mnohem více přibližuje absolutnímu

---

²⁹ Tamtéž.

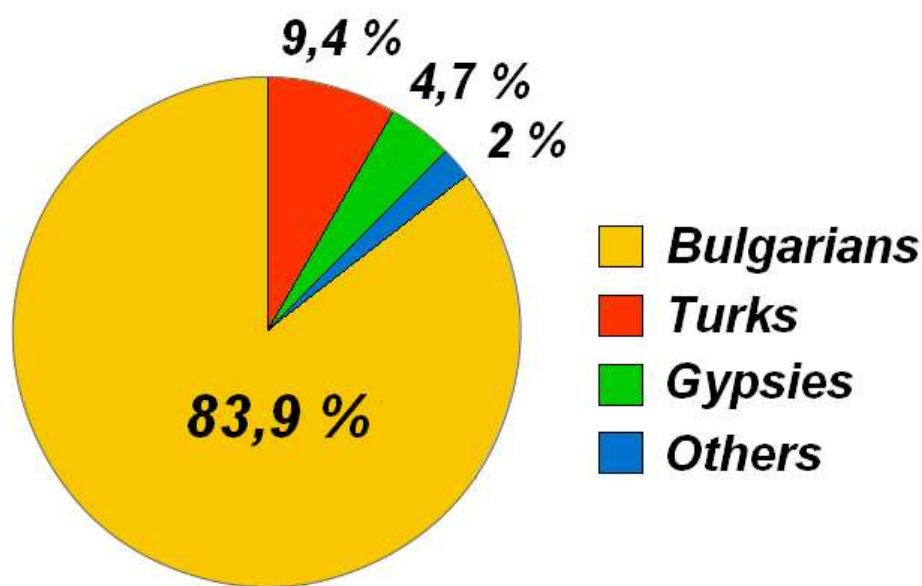
³⁰ ARKADIEV, Dimitar. Razlichiya v plodovitosta na zhenite v Balgariya po etnicheski grupi. VTU „Sv. Kiril i Metodiy“, 2008.

³¹ Tamtéž

koeficientu porodnosti získanému z průběžné demografické statistiky za rok 2000 (1,27).³²

Důležitým aspektem v otázce fertility je také vysoké množství legálně provedených interrupcí. Bulharsko dlouhou dobu patřilo mezi státy s největším počtem řízených potratů na světě. Od roku 2000, poprvé za několik let, počet potratů nepřevyšuje počet živě narozených dětí. Nicméně množství potratů v Bulharsku je stále velmi vysoké.³³

Základní etnické skupiny, které tvoří bulharskou populaci, jsou bulharská, turecká a romská (viz Graf 4), přičemž jejich status je následující: nejnižší celková natalita je zastoupena v bulharském etniku, po ní následuje etnikum turecké a s nejvyšší porodností se potýká romská menšina.³⁴

Graf 4: [Zdroj: www.bg.wikipedia.org]

³² Tamtéž

³³ KOYTCHEVA, Elena-PHILIPPOV, Dimiter. *Bulgaria: Ethnic differentials in rapidly declining fertility*. Demographic Research, 2008[online]; URL: <<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/13/19-13.pdf>> [cit. 2010-4-6].

³⁴ KOYTCHEVA, Elena-PHILIPPOV, Dimiter. *Bulgaria: Ethnic differentials in rapidly declining fertility*. Demographic Research, 2008[online]; URL: <<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/13/19-13.pdf>> [cit. 2010-4-6].

Příčiny v rozdílnosti pořadí natality můžeme hledat v odlišné věkové struktuře žen z konkrétních etnických skupin. Tato věková struktura se formuje za součinnosti několika faktorů: vyšší porodnost u turecké menšiny a obzvláště potom u menšiny romské a zároveň vyšší úmrtnost těchto dvou etnik ve srovnání s bulharským. Je také možné, že určitou roli hraje migrace, která je patrná nejvíce u bulharských žen mladší věkové skupiny. Jejich potomci nemají bulharské občanství, tudíž nejsou započítáni do statistik. Současně i ženy, které stráví v cizině delší dobu (déle než jeden rok), nejsou započítány do statistik při sčítání obyvatelstva k danému datu. Rozumí se, že se tento předpoklad odrazí na konečných výsledcích.

Další příčinou odlišné natality u jednotlivých etnických skupin lze přičítat sociálně-ekonomickým faktorům, jako jsou úroveň vzdělání, místo bydliště a úroveň religiozity.

Druhou odlišností je i věk, ve kterém ženy jednotlivých etnických skupin začínají s mateřstvím. Romské ženy se stávají matkami obvykle již v pubertálním věku (romská komunita od dívek často vyžaduje, aby do manželství vstupovaly neposkvrněné), zatímco průměrný věk tureckých prvorodiček je 20 až 21 let.³⁵

---

³⁵ Tamtéž

4 Profesní uplatnění a diskriminace

Oficiálně deklarovaným cílem v období socialismu v bulharském státě byla snaha o zrovnoprávnění žen a mužů ve všech oblastech společenského života. Tato snaha dosáhla víceméně úspěchu. Nicméně v oblasti pracovní diskriminace přetrvávala, jak ve formě otevřené, tak i ve formě skryté, která se týkala například poměrně častého jevu rozdělování na typicky mužská a typicky ženská zaměstnání, což následně vedlo k nerovnoměrnému odměňování.³⁶

Během přechodu na tržní hospodářství byla diskriminace posílena. Další rizika vyvstávala ze zhoršení sociálního zabezpečení a sociálních služeb, jakožto se zhoršením zdravotnické péče. Během posledních 15 let se z žen kombinací všech těchto faktorů stala ohrožená sociální skupina, která musí čelit hrozbě společenského vyloučení.

Současně ale přecházení k tržní ekonomice otevírá nové možnosti odpovídající vzdělání a profesním aspiracím bulharských žen. Ke zlepšení postavení žen paralelně dopomáhá nový legislativní a institucionální rámec pro podporu rovnoprávnosti obou pohlaví v Bulharsku.³⁷

Odstranění soukromého vlastnictví je podle marxistického paradigmatu základním předpokladem pro ekonomickou a osobní emancipaci žen a pro dosažení skutečné rovnosti mezi mužem a ženou. Tato myšlenka vedla hospodářskou a sociální politiku Bulharska mezi lety 1944 a 1989. V tomto období byl zajištěn nebo alespoň legislativně zaručen rovný přístup ke vzdělání, zároveň ale v rodině a práci stále fungoval model patriarchální společnosti. Stále byla přítomna latentní diskriminace a udržování žen v jejich „tradiční roli“.³⁸

Hospodářský rozvoj Bulharska byl po roce 1944 založen na urychlené industrializaci a urbanizaci paralelně s vysokým množstvím pracovních příležitostí.

---

³⁶ HAVELKOVÁ, Barbara. *Rovnost v odměňování žen a mužů*. PRAHA: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-2-9.

³⁷ The Constitutional Court of The Republic of Bulgaria [online]. 2010; URL: <<http://www.constcourt.bg/Pages/LegalBasis/default.aspx?VerID=44>> [cit. 2010-13-6].

³⁸ Tamtéž.

Během ekonomického růstu se účast žen na tomto procesu stala nevyhnutelnou. V období mezi lety 1950 a 1985 se v Bulharsku zvýšil podíl žen zaměstnaných na plný úvazek ze 40 % na 48,5 %. Hospodářský růst vytvořil vhodné podmínky pro zaměstnávání žen ve všech oborech, včetně těch, které byly považovány za doménu mužů. Expanze průmyslu favorizovala ženy v manufakturním sektoru. Tak jsou ženy v polovině 80. let ze 3 % zastoupeny v inženýrských pozicích a ze 38 % na postech univerzitních profesorů. Paralelně s tímto vývojovým procesem došlo k horizontální a vertikální segregaci žen v zaměstnání, což znamená, že koncentrace mužů a žen ve specifických sektorech a zaměstnáních je rozdílná, zároveň tak koncentrace žen a mužů na odlišných stupních zaměstnání ve smyslu úrovně odpovědnosti a pozice. Tímto se Bulharsko mnoho nelišilo od západních zemí s tržní ekonomikou.³⁹

Nejvíce feminizovanými odvětvími byly lehký průmysl (především textilní), obchod, výuka, sociální péče a administrativa. Ve zdravotnictví a péči o děti byl podíl žen až 97 %.

Pokud jde o vertikální segregaci, ženy s velkými obtížemi dosahovaly vyšších postů v profesní hierarchii. Dokonce i ve vyloženě feminizovaných oborech, jako jsou školní nebo pečovatelské instituce, byly nadřizenými většinou muži.

Vertikální a horizontální segregace vytváří rozdíly v platovém ohodnocení žen a mužů, podobně jako v dalších zemích východní a západní Evropy na konci 80. let dostávaly ženy 75 % z průměrného platu, kterým byli ohodnocováni muži.⁴⁰

Situace žen v Bulharsku byla v období transformace k tržnímu hospodářství determinována dědictvím skryté diskriminace a vznikem nových výzev vyplývajících z radikálních změn ve vlastnických právech, výrobní struktuře a organizaci práce.

---

³⁹ DIMITROVA, Ekaterina. *Towards Equality. Bulgarian Women's Work in Transition*. Lausanne [online]; URL: <http://www.oei.fu-berlin.de/media/publikationen/boi/boi_22/22_-_dimitrova.pdf> [cit. 2010-5-5].

⁴⁰ Tamtéž.

Hospodářská recese v průběhu roku 1990 vedla k prudkému poklesu pracovních míst jak pro muže, tak i pro ženy. Stejný jev lze v té době pozorovat i v Československu, kdy bylo vzhledem k ekonomickým reformám propuštěno 43 500 pracovníků a k největšímu poklesu zaměstnanosti došlo v roce 1991. Zvyšoval se počet registrovaných uchazečů o práci, během roku vzrostl o 40 %. Bylo to zároveň období, kdy došlo i k výraznému poklesu produkce.⁴¹ Nezaměstnanost v Bulharsku stabilně rostla zejména v letech 1995 až 2001, kdy vyrostla až na 19,4 %. Statisticky nebyly rozdíly v nezaměstnanosti žen a mužů tak podstatné, pokud ovšem vezmeme v potaz charakteristiky a důvody nezaměstnanosti, údaje mohou být zavádějící. Podíl žen ve skupině dlouhodobě nezaměstnaných tvoří 60 %. V rámci této skupiny jsou znevýhodněny především mladé ženy a ženy starší 45 let, které narážejí na určitá úskalí, jež jsou spojená s věkem a pohlavím. U mladých žen se zaměstnavatelé obávají jejich brzkého odchodu na mateřskou dovolenou. U starších žen se předpokládá menší přizpůsobivost ke změnám, schopnost a nedostatečná pracovní motivace.⁴²

Ženy tak častěji přijímají práci, která je pod jejich úroveň kvalifikace nebo zaměstnání s nejistými pracovními podmínkami.

Jako příklad můžeme uvést stále se zvyšující počet žen, které se snaží svou finanční situaci řešit prostitucí. Na toto dosti ožehavé téma bulharské společnosti byla v červenci 2009 provedena hloubková analýza zabývající se mírou prostituce v Bulharsku. Autorem studie je sociolog Tihomir Bezlov, nezávislý badatel v oblasti trestních procesů v Bulharsku a zakladatel a vedoucí specialista v *Demokratickém Výzkumném Centru* v Sofii. Tento projekt je jedním z mála současných výzkumných projektů, který prostituci líčí jako samostatný jev, na rozdíl například od obchodování s lidmi. Podle osob, které se v této sféře pohybují (jako jsou

---

⁴¹ AUTORSKÝ KOLEKTIV REDAKTORŮ HN A EKONOMA A EXTERNÍ SPOLUPRACOVNÍCI. *Ročenka HN 2003*. 1. vyd. Praha, 2003.

⁴² DIMITROVA, Ekaterina. *Towards Equality. Bulgarian Women's Work in Transition*. Lausanne[online]; URL: <http://www.oei.fu-berlin.de/media/publikationen/boi/boi_22/22_-_dimitrova.pdf> [cit. 2010-5-5].

prostitutky, sexuální pracovnice, pasáci nebo majitelé „veřejných domů“), je až 10 % žen k prostituci donuceno.⁴³

Na začátku 90. let byla prostituce záležitostí spíše žen z chudých poměrů s nestabilním sociálním zázemím, především žen z romské komunity (i dnes se mnoho romských žen s prostitucí potýká jen z toho důvodu, že je jejich rodina za určitý finanční obnos jednoduše prodá). Po pádu komunistického režimu Bulharsko, potažmo státy střední a východní Evropy prošly výraznými ekonomickými a sociálními změnami, které měly vliv i na tuto problematiku. Po roce 1990 stále více bulharských žen inklinovalo k této „profesi“, ačkoliv jejich ekonomické a pracovní pozice byly o mnoho lepší. I zde ale stále platí standardní model, kdy jsou k prostituci přilákána spíše děvčata, která vyrůstala v neúplných rodinách, dětských domovech a ta, která se nemohou spolehnout na pomoc svých rodin nebo blízkých.

Bulharsko patří k nejchudším regionům Evropy, proto je pro mnohé Bulhary práce v zahraničí jediným způsobem, jak uživit sebe a své rodiny. Mnohé bulharské dívky a ženy jsou lákány snadným výdělkem v zahraničí. Většina z nich odchází do zahraničí s vidinou dobře placené práce modelky, servírky, tanečnice, nebo za účelem sňatku s cizincem. Navzdory informační kampani proti obchodu se ženami, který roku 2000 provedla *Mezinárodní organizace pro migraci* (IOM), tisíce žen z Bulharska skončilo v zahraničí jako sexuální otrokyně.⁴⁴

S touto záležitostí je úzce spojena a nese na ni tudíž většinový podíl bulharská mafie, jejímž hlavním artiklem byly právě dívky z Bulharska.⁴⁵ Tyto dívky jsou většinou romského či tureckého původu a ve velkém množství případů

---

⁴³ Sex Worker's Rights Advocacy Network in Central and Eastern Europe and Central Asia[online]2010; URL: <<http://swannet.org/node/1570> >; Email: <t.oreshkova@hesed.bg> [cit. 2010-4-5].

⁴⁴ LACZKO, Frank-BARTHEL, Jana et al. *Trafficking in Women from Central and Eastern Europe: A Review of Statistical Data*[online]2002; URL: <<http://www.belgium.iom.int/STOPConference/Conference%20Papers/Trafficking%20in%20Women%20from%20Central%20and%20Eastern%20Europe%20A%20Review%20of%20Statistical%20Data.pdf>> [cit.2010-12-6].

⁴⁵ Bulharská mafie zemi paralyzuje již od pádu komunismu v roce 1989, její kořeny ovšem sahají až do komunistické éry, kdy byla bulharská tajná policie napojena na obchody se sovětskými zbraněmi do afrických a asijských zemí i do pašování drog. Stojí za černými obchody se zbraněmi a drogami. O Bulharsku se mluví jako o transportním státě pro asijský heroin na evropský trh. Bulharská mafie se pohybuje na úrovni vysoké politiky. Pochybuje se i o nezájatosti bulharské justice.

pocházejí z chudých oblastí země, jako jsou Sliven, Nová a Stará Zagora a Kazanlak.

Velké procento bulharských žen se tedy ať už cíleně nebo nešťastnou náhodou stává obětí prostituce.

V přechodném období nerovnost v pracovních příležitostech mezi muži a ženami pokračuje. Feminizace výuky a ošetrovatelství je vysoko nad 75 %. Vertikální segregace zřetelně ukazuje na skutečnost, že v roce 2000 ženy zaujímaly pouze 28 % ze všech pozic v administrativní a manažerské oblasti. V desetiletí po roce 1989 se podíl žen v politice snížil z 21 % na 10,4 %.⁴⁶

Zejména se to týká stínové ekonomiky, tzn. nezdaněného obchodu (například drogy, prostituce, hazard), která přispívá téměř 30 % HDP, a v které ženy představují skoro dvě třetiny pracovní síly. Ženy v tomto sektoru pracují často bez pracovních smluv, sociálních dávek nebo zdravotního pojištění. Obvykle nemají regulovanou pracovní dobu. Ony samy jsou okolnostmi velmi často nuceny přijmout post nižší jejich kvalifikaci. To je také jeden z důvodů, proč v roce 2000 žena pobírala 72 % z průměrné mzdy muže.⁴⁷

Samozřejmě existuje mnoho faktorů, které jsou dnes odpovědné za situaci bulharských žen na trhu práce. Za prvé se to týká strukturálních problémů spojených s nabídkou a poptávkou během přechodu na tržní ekonomiku. Dalšími důvody mohou být také mentalita a postoje vycházejících z genderových stereotypů a předsudků, jež jsou opět zastoupeny představou o „tradiční“ neměnné pozici ženy, jako matky a manželky, a které zaměstnavatelé uplatňují při přijímání nebo propouštění zaměstnanců. Třetím faktorem jsou nižší sebevědomí a aspirace ženského pohlaví.⁴⁸

---

⁴⁶ DIMITROVA, Ekaterina. *Towards Equality. Bulgarian Women's Work in Transition*. Lausanne[online]; URL: <http://www.oei.fu-berlin.de/media/publikationen/boi/boi_22/22_-_dimitrova.pdf> [cit. 2010-5-5].

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ KŘÍŽOVÁ, Alena-PAVLICA, Karel. *Management genderových vztahů: postavení žen a mužů v organizaci*. Management Press, 2004. ISBN 80-7261-117-8.

Nepříznivé postavení bulharských žen na trhu práce lze částečně vysvětlit i činiteli vztahujícími se k jejich vzdělání, kvalifikaci a přetrvávajícím rozporem mezi jejich stupněm vzdělání a nabídkou práce. Transformace vzdělávacího systému je zde pomalá a neodpovídá potřebám tržní ekonomiky. Dalším negativním faktorem je malá pracovní přizpůsobivost žen.

Tyto všechny faktory hrající v neprospěch žen, mají neblahý vliv na ženské sebevědomí a cílevědomost. Průzkum na téma „Ženy práce a globalizace“, které vypracovala agentura pro sociální analýzy v letech 2001–2002, ukazuje, že až 44 % pracujících žen se obává ztráty zaměstnání, zatímco mužů jen 33 %. Údaje také ukazují, že ženy jsou více než muži ochotné přijmout práci pod jejich stupeň kvalifikace a přibližně 16 % pracujících žen by se odvážilo podnikat, zatímco mužů 27 %.⁴⁹

Podob znevýhodnění žen je celá řada. Bylo například zjištěno, že manažerky s dětmi musí počítat se snížením platu i horší možností postupu. Ve výzkumu postojů vysokoškolsky vzdělané populace k situaci žen na trhu práce nachází tři příčiny zabraňující ženám ve větším průniku do klíčových pozic: Muži vysokoškoláci se přiklání spíše ke tvrzení o ženské neschopnosti a nezájmu o tuto oblast (43 % mužů oproti 25 % žen) nebo hledají klíč k neúspěchu žen v jejich roli matky a pečovatelky (39 % mužů oproti 27 % žen). Oproti tomu vysokoškolačky samy nalézají příčinu svého omezení spíše v nedostatku příležitostí k vlastnímu sebeprosazení, způsobeného z části mužskou exkluzí žen z atraktivních pracovních postů (48 % oproti 18 % mužů).⁵⁰

Navzdory nahromaděným problémům žen na trhu práce situace není ještě zdaleka tak pesimistická. Paralelně s integrací Bulharska do Evropské unie dochází k přeměně sociálních a pracovněprávních předpisů. Tyto změny vytvářejí důležité podmínky pro postupné odstranění diskriminace na základě pohlaví. Deklarují

---

⁴⁹ DIMITROVA, Ekaterina. *Towards Equality. Bulgarian Women's Work in Transition*. Lausanne[online]; URL: <http://www.oei.fu-berlin.de/media/publikationen/boi/boi_22/22_-_dimitrova.pdf> [cit. 2010-5-5].

⁵⁰ Tamtéž.

⁴⁶ Oficiální stránky Bulgarian Gender Research Foundation; URL: <<http://www.bgrf.org/bg/>> [cit. 2010-6-5].

rovné zacházení pro muže a ženy v pracovním sektoru, rovné odměny za stejnou práci a zlepšení rovnováhy mezi pracovní a rodinnou vytižeností žen.

Je patrné, že skutečnost *de jure* a *de facto* se od sebe poměrně liší. Podle bulharského *Gender Research Foundation*⁵¹ skutečnost, že neexistuje žádná formálně právní definice diskriminace na základě pohlaví, je jedním ze zásadních problémů legislativy. Podle *Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva* v Bulharsku v roce 2000 nefungovaly žádné zvláštní mechanismy pro zlepšení postavení žen. Paralelně s tímto procesem již pracovní skupina na *Ministerstvu práce a sociálních věcí* vypracovala návrh zákona o rovných pracovních příležitostech, který zakazuje projev diskriminace na rasovém či etnickém základě; na základě náboženství; fyzického postižení; sexuální orientace; věku a samozřejmě pohlaví. Následně vytvořila model pro takový právní mechanismus.⁵²

Pravděpodobnost, že se ženy vrátí do své „tradiční role“, je nízká. Podle průzkumu *Ženy, práce a globalizace* se 75 % žen domnívá, že „nejlepším způsobem, jak být nezávislá, je být zaměstnaná“.⁵³

4.1 Podnikání žen

Vzhledem k tomu, že komunismu nedovoloval držení soukromého majetku, bylo logické, že po jeho pádu neměli jedinci kapitál, který by mohli do vlastního podnikání investovat. Obecně však tyto překážky byly genderově neutrální, pokud se objevily nějaké komplikace spojené s ženským specifíkem, byly spíše kulturní než institucionální.

Kdo v Bulharsku nejlépe využil možnosti podnikání, byla mafie. Mafie měla snadnější přístup ke kapitálu, díky svým „podzemním“ zkušenostem v obchodu, zároveň byla napojena na podsvětí a bývalé členy Politbyra.

---

⁵² DIMITROVA, Ekaterina. *Towards Equality. Bulgarian Women's Work in Transition*. Lausanne[online]; URL: <http://www.oei.fu-berlin.de/media/publikationen/boi/boi_22/22_-_dimitrova.pdf> [cit. 2010-5-5].

⁵³ Tamtéž

Spojení mezi podnikáním a vydíráním fungovalo na úkor celé společnosti včetně žen. Mafiánské skupiny byly jako ve většině ostatních zemí vyloženě mužskou záležitostí, uznávající extrémní macho hodnoty a násilí. Ženy tudíž byly vyloučeny z této „podnikatelské“ sítě a v budoucnu přišly o příležitost v podnikání se prosadit.⁵⁴

I přes určité pokroky, které ženy udělaly v oblasti podnikání, byly stále těmi outsidersy a muži stále ovládali veřejnou a pracovní sféru Bulharska. Diskriminace byla stále na denním pořádku a společnost i nadále schvalovala machismus, který byl pro ženy samozřejmě škodlivý, ale jehož existenci si ony samy ani často neuvědomovaly. A pokud ano, nevyskytovaly se zde žádné tradiční postupy, které by tyto otázky dokázaly náležitě řešit.

Vzhledem k tomu, že ženy byly stále chápány jako ty, jejichž hlavním posláním byla péče a výchova dětí, viděly v podnikání značné riziko a nebezpečí finančního neúspěchu pro sebe a pro své rodiny.

V důsledku toho se k podnikání odvážily jen ty, které dosáhly sociální a ekonomické stability. Proto paradoxně většina podnikatelek měla vlastní rodinné zázemí a podporu. Až 72 % podnikatelek v Bulharsku byla vdaná a měla rodinu. Ve skutečnosti bylo velké procento z nich obchodními partnery svých manželů nebo se přivdalo do rodinné firmy.⁵⁵

Tento strach žen z nejistého výdělků nám může vysvětlit až dvojnásobnou účast mužů v oblasti podnikání a obchodu. Nicméně pokud šlo o manažerské pozice ve firmách, které nabízely jistotu pracovního místa a stálý příjem, zde byly ženy pro muže plnohodnotnou konkurencí.

Jestliže se ženy rozhodly podnikat, přikláněly se spíše k vedení menších firem se zaměřením na tradiční „ženskou“ oblast služeb a obchodu. Jejich obava z rizika, které podnikání přinášelo, se odrazilo také na zdroji, ze kterého svůj počáteční

---

⁵⁴ Report for HBS and The World Bank. *Female Entrepreneurship in Bulgaria* [online]. 2008; URL: <<http://siteresources.worldbank.org/EXTECAREGTOPGENDER/Resources/FemaleEntrepreneursBulgariaWBHBSReport.pdf?resourceurlname=FemaleEntrepreneursBulgariaWBHBSReport.pdf>> [cit. 2010-1-6].

⁵⁵ MIHAYLOVA, Nadezhda. *The Role of Women Entrepreneurs and Family Enterprises*. Bulgaria[online]; URL: <www.sme-union.org> [cit. 2010-13-6].

kapitál čerpaly. Většinou se jednalo o rodinné nebo přátelské půjčky, ačkoli možnost bankovních úvěrů již byla široce dostupná.

Dnes v Bulharsku funguje množství nevládních, neziskových organizací (International Association of Professional and Business Women in Bulgaria — IAPBWB), které prosazují a podporují zájmy žen v profesním životě, otvírají jim možnosti k podnikání a zlepšení ekonomického statusu.⁵⁶

4.2 Sexuální obtěžování žen na pracovišti

Jak jsem uvedla již výše, před rokem 1989 byl pojem diskriminace v Bulharsku tabuizován a o její reálné existenci se vzhledem k tehdejší politické atmosféře nemluvilo. S politickými změnami a nástupem demokracie na konci 80. let se mimo jiné otevřel prostor pro diskuzi a definici této problematiky. Zároveň se s nástupem nevládních organizací, nadací a legislativních změn začala diskriminace žen, řešit i fakticky.

Samy bulharské ženy čelí na pracovišti řadě překážek. Jsou oběťmi neúměrné nezaměstnanosti v zemi — ženy jsou první, které o zaměstnání přijdou a poslední, které práci získají. Kvůli zažitým genderovým stereotypům, které se v bulharské společnosti stále velice intenzivně projevují, je pro ženy obtížné, najít dobře placené zaměstnání. Fyzický vzhled a věk jsou měřítko, která se pro přijetí do práce aplikují spíše na ženy než na muže. Navíc jsou ženy na pracovišti často vystaveny mnoha různým formám sexuálního obtěžování od vtipů, nevhodných připomínek sexuální povahy až po sexuální vydírání a v nejkrajnějším případě znásilnění.

Když v roce 1995 probíhal v Bulharsku sociální průzkum iniciovaný organizací *The Minnesota Advocates for Human Rights*, většina žen uvedla sexuální obtěžování na pracovišti jako jeden z největších problémů ve státě.⁵⁷

---

⁵⁶Oficiální stránky IAPBWB; URL: <<http://www.iapbwb.com>> [cit. 2010-13-6].

⁵⁷ Oficiální stránky The Advocates for Human Rights; URL: <<http://www.mnadvocates.org>> [cit. 2010-13-6].

Současně také přiznaly, že samotné obtěžování kvůli riziku ztráty zaměstnání a určité skepsi k postihu viníka, tolerují.

Kromě obavy ze ztráty pracovního místa ženy navíc bojují se studem, uzavírají se do sebe a nechtějí o daném problému hovořit, z tohoto důvodu je pak velice obtížné vést s postiženými smysluplný dialog a posléze tuto otázku komplexněji řešit.

Dalším úskalím může být také určité relativizování představy o sexuálním obtěžování na pracovišti. Sexuální obtěžování může být od mnoha žen, ale i mužů přijato jako zcela standardní chování nepřesahující hranice korektnosti. V jednom z rozhovorů připraveného výše uvedenou organizací, muž zaměstnaný na zastupitelstvu v Sofii uvedl: „V bulharské společnosti se sexuální obtěžování považuje za přijatelné. Je naprosto normální, když má šéf sexuální poměr se svou sekretářkou,...“ Manažer nejmenované sofijské firmy odpověděl podobně: „Všichni mluví o sexuálním obtěžování, zákonech a kontrole mužského chování, které je naprosto přirozené, ..., židovsko — křesťanská etika a její kontrola sexuality negativně zasahuje do přirozených lidských vztahů.“ Je tedy zřejmé, že jakékoliv zasahování do lidských vztahů, je podle většiny mužů v rozporu se sociální interakcí.⁵⁸

Častým jevem je ovšem i fakt, že se zejména mladé ženy stávají iniciátorkami sexuálních návrhů k dosažení vyšší pozice nebo lepšího finančního ohodnocení. V některých případech může docházet i k vydírání.

Skutečností ale zůstává, že všechny právní předpisy postihující sexuální obtěžování na pracovišti, zakazují pouze nevíтанé a nežádoucí chování, které mají negativní dopad na kvalitu práce žen.⁵⁹

Podle výsledků průzkumu zaměstnanosti provedeného v květnu a červnu roku 1997, mělo 10 % respondentek zkušenosti s otázkou sexuální povahy v průběhu pracovního pohovoru a téměř všechny z dotázaných potvrdily, že měly

---

⁵⁸ Minnesota Advocates for Human Rights. *Sex Discrimination and Sexual Harrasment in the Workplace in Bulgaria*.1999, USA[online]; URL: <<http://www.mnadvocates.org/sites/608a3887-dd53-4796-8904-997a0131ca54/uploads/sexharas.PDF> > [cit. 2010-12-6].

⁵⁹ Bulharský zákoník práce, článek III.

obavu o přijetí do funkce, když na danou otázku odpoví negativně. Téměř 15 % žen potvrdilo zkušenost s nabídkou pohlavního styku od svých spolupracovníků a nadřízených a téměř 33 % z nich uvedlo, že po odmítnutí takové nabídky jim bylo vyhrožováno snížením platu nebo ztrátou dosavadní pozice. Manažer firmy popisuje atmosféru na jeho bývalém pracovišti: „Sexuální vztahy mezi nadřízenými a podřízenými byly velice častým jevem. Muži ve vyšších pozicích využívají svého postavení, zatímco ženy, pro udržení svého postu, „dobrovolně“ nabídce vyhoví.“⁶⁰

Manažer bulharské multikulturní korporace říká: „Upřímně řečeno, muži v Bulharsku mají pocit, že si se ženami jako podřízenými, mohou dělat, co chtějí, ...“⁶¹

Kromě všudypřítomného „něco za něco“ sexuálního obtěžování, má mnoho bulharských žen zkušenosti s nepřátelskou atmosférou na jejich pracovišti, podněcovanou vtipy na sexuální téma a neustálými poznámkami o jejich vzhledu. Podle průzkumu se až polovina respondentek setkala s nevhodnými narážkami a vtipy týkajícími se jejich osoby. Valnou většinu z nich tvořily dívky ve věku od 18 do 35 let, pocházející vesměs z malých obcí. 35 % dotázaných uvedlo, že byly vystaveny pornografii na pracovišti.⁶²

Zde ovšem vyvstává otázka do jaké míry je vystavování „pornografických“ obrázků či plakátů nevhodné a do jaké míry může podobná prezentace „mužského vkusu“ znepříjemnit nebo snad jinak negativně ovlivnit pracovní nasazení žen. Jak už zde bylo výše uvedeno, problémem může být rozdílné chápání sexuálního obtěžování a samotné určení jeho rámce.

Ve své podstatě se či sexuální obtěžování bulharských žen na pracovišti nevyznačuje markantnějšími rozdíly ve srovnání například s Českou republikou, kde se až čtvrtina lidí setkala se sexuálním obtěžováním na pracovišti. S tímto jevem má zkušenost až 28 % žen. Zároveň tato problematika nevykazuje určitá specifika,

---

⁶⁰ Minnesota Advocates for Human Rights. *Sex Discrimination and Sexual Harrasment in the Workplace in Bulgaria*.1999, USA[online]; URL: <<http://www.mnadvocates.org/sites/608a3887-dd53-4796-8904-997a0131ca54/uploads/sexharas.PDF> > [cit. 2010-12-6].

⁶¹ Tamtéž

⁶² Průzkum o existenci sexuálního obtěžování na pracovišti *Test Survey* proběhl v roce 1997.

která by byla aplikovatelná na národnost či etnikum. Sexuální obtěžování je tedy dozajista pouze otázkou genderových vztahů.⁶³

Nejen proti sexuálnímu obtěžování či diskriminaci na pracovišti bojují nevládní organizace či nadace, jejichž činnost konkrétněji objasním v následující kapitole.

5 Nevládní organizace

5.1 Historie

Období bulharské transformace po roce 1989 je charakteristické obnovením politických stran a občanských organizací, které existovaly již před rokem 1944. V této době dochází k obnově DBVO (Spolek Bulharek s Vyšším Vzděláním) jež byl založen v květnu roku 1924 a od roku 1925 je členem IFUW (International Federation of University Women), organizace založené v roce 1919. DBVO zaštiťuje zájmy bulharských žen vyššího vzdělání. Tato záštita zahrnovala čtyři zájmové oblasti — právničky, umělkyně, spisovatelky a studentky, jež se na své cestě k profesní seberealizaci často setkávaly s těžkostmi a nemalými překážkami. Mnoho velkých žen bulharské kultury meziválečného období bylo po jistou dobu svého života součástí této organizace. Mezi nimi spisovatelka Dora Gabe⁶⁴, mezinárodně uznávaná fyzička Elizaveta Karamichailova, germanistky Zhana Nikolova a Zhivka Dragneva, chemičky Dona Kalcheva a Mariya Andrejcheva, právničky Dora Mustakova a Vera Zlatavera, archeoložka Ivanka Akrabova-Zhandova, úspěšné

---

⁶³ KŘÍŽOVÁ, Alena. *Sexualizovaná realita pracovních vztahů: analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-7330-090-7.

⁶⁴ Bulharská spisovatelka (1888-1983). Publikovala poezii pro děti a dospělé, cestopisy, krátké povídky a eseje. Vystudovala univerzitu v Grenoblu. Je autorkou knih *Fialky* (1908), *Pozemská cesta* (1928), *Slunce, počkej!* (1967), a mnoha dalších.

literátky Evgeniya Mars, Elisaveta Bagryana, Fani Popova-Mutafova⁶⁵ (v roce 1934 literátky odcházejí a zakládají si vlastní organizaci) a mnoho dalších.⁶⁶

Velké množství dokumentů, které popisují existenci a nepřetržitě úsilí spolku pokračovat ve své činnosti, se uchovalo v Centrálním národním archivu. Tato snaha, se ovšem po roce 1944 shledává s neúspěchem, a to především kvůli nekompromisnímu postoji komunistického režimu k občanské společnosti a jejím organizacím. Ještě roku 1944 Vlastenecká fronta a její lídři (mezi nimi i Cola Dragoicheva) rozhodnou, že všechny ženské organizace ve státě musí přejít pod správu aktivních komunistek. *Bulharský ženský svaz* (BŽS), založen roku 1901 z iniciativy liberálních feministek, je po roce 1944 přejmenován na *Bulharský národní ženský svaz* (BNŽS) a jeho „buržoazní“ představitelky jsou nahrazeny ženami levicově smýšlejícími. Tato proměna a v zásadě pohlčení BŽS se stává jakýmsi precedentem, který komunisté sledují i u dalších ženských sdružení.⁶⁷

V roce 1945 požaduje BNŽS, aby DBVO propustilo představitelku vedení svazu, za kterou je považována tehdejší předsedkyně DBVO Svoboda Chardafonova. Z dokumentů z roku 1947 uložených ve Státním archivu v Sofii vyplývá, že BNŽS zabavuje veškerý majetek a úspory všem ženským organizacím v Bulharsku a sebevědomě se prohlašuje za „jedinou kulturně-osvětovou a politickou organizaci žen v Bulharsku“. V jednom z výkladů BNŽS je jednoznačně řečeno: „Není zde místo pro feministické organizace, ...a existence takových organizací nemá své opodstatnění.“⁶⁸

Nové komunistické představitelky pod ochranou strany a její „národní milice“ do konce 40. let úspěšně likvidují zbylé liberální „ostrovy“ občanské společnosti. Na začátku 50. let toto postihne i DBVO. Ve správě ředitele „národní milice“ se píše, že téměř všechny vytyčené cíle DBVO jsou a budou realizovány

---

⁶⁵ Fani Popova-Mutafova (1902-1977) významná bulharská spisovatelka. Za její největší literární počín je považováno dílo *Asenovci*.

⁶⁶ DASKALOVA, Krasimira. *Balgarskata darzhava sreshtu grazhdanskoto obshtestvo*. Filosofski Fakultet na SU Sv. Kliment Ohridski i Balgarska asociaciya na Universitetski zheni, 2009[online]; URL: <<http://www.kultura.bg/bg/article/view/15487>> [cit. 2010-2-3].

⁶⁷ Tamtéž

⁶⁸ Tamtéž

„národně–demokratickým státem“ a stejně tak jsou zahrnuty i v programu BNŽS , tudíž je existence jakéhokoliv jiného sdružení naprosto zbytečná. Kromě zabavování majetku jsou organizacím odebírány i archivní dokumenty, knihy a korespondence. Z tohoto důvodu je velice obtížné získat zevrubnější informace z posledních měsíců jejího působení.⁶⁹

5.2 Současnost

Dnes v Bulharsku působí až sto nevládních organizací, které se aktivně angažují v problémech žen a určují podobu současného ženského hnutí. Jejich iniciativy jsou patrné na organizovaných fórech, besedách a seminářích a jsou tak důležitým faktorem v procesu popularizace otázky rovnoprávnosti mezi pohlavími a proměně současných společenských modelů a stereotypů, které v mnohých případech vedou k diskriminaci „slabšího“ pohlaví. Počet a různorodost těchto nevládních organizací poukazuje na odhodlanost a připravenost bulharského nevládního sektoru k tomu, aby řešil aktuální problémy a popularizoval dané skutečnosti o postavení žen a mužů v bulharské společnosti.

Činnost těchto organizací je podporována řadou mezinárodních nadací. Programy *Problemi na ženite* (Problémy žen) institutu *Otvoreno obštestvo* (Otevřená společnost) — Sofie, *Global Fund for Women* (Celosvětový fond žen)⁷⁰, *Mama Cash* a *Slovak-Czech Women's Fund* (Slovensko-česká nadace)⁷¹ jsou jen některé z nadací, tradičně spojovaných s problematikou žen v Bulharsku. Tyto organizace se liší v šíři působnosti. Největší záštitu žen poskytuje již zmíněný *Global Fund for Women*, který v současnosti podporuje ženy po celém světě, zejména pak v Africe a na Blízkém Východě. Na rozdíl od *Slovak-Czech Women's Fund*, která funguje a spolupracuje s dalšími nadacemi pouze na území Evropy.

---

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ Oficiální stránky Slovak-Czech Women's Fund; URL: <<http://www.womensfund.sk>> [cit. 2010-5-3].

⁷¹ Oficiální stránky Global Fund for Women; URL: <<http://www.globalfundforwomen.org>> [cit. 2010-5-3].

Role nevládních organizací může být shrnuta do následujících bodů:

- Zkvalitňování informovanosti v otázkách týkajících se rovnoprávnosti mezi ženami a muži pomocí již výše zmíněných seminářů, diskuzí apod.
- Účastní se na vypracování projektu zákona v oblasti rovných možností žen a mužů a lobuje za jeho přijetí. Většinou se tak děje prostřednictvím petic a návrhů zákonů. Tímto způsobem pracují například nadace *Bulgarian gender research foundation* (Bulharské centrum gender výzkumu) a NPO (nevládní organizace).
- Rozšiřování informací, brožur, elektronických a tiskových materiálů přes národní a lokální média. Organizování národních kampaní v rámci světové iniciativy. Jedná se především o šestnáctidenní kampaň proti násilí páchanému na ženách, které se koná každoročně mezi 25. 11. a 10. 12. Dále kampaň *Bjala pandelka* v Bulharsku poprvé organizována díky nadaci *Bulgarian gender research foundation* a kampaň za boj proti rakovině prsu, jež probíhá každým rokem v měsíci říjnu pod patronátem Mezinárodního ženského klubu, Sofie.
- Poskytují pomoc obětem domácího násilí v podobě právních konzultací, psychologické a sociální podpory.
- Účastní se státních a mezinárodních fór, spolupracují v mezinárodních projektech a programech zabývající se otázkou rovnoprávnosti pohlaví.
- Provádí výzkumy podílu žen ve společenském a politickém životě.⁷²
- Většina ženských nevládních organizací v Bulharsku je zařazena do čtyř národních sítí
- Národní síť za rovné možnosti iniciována Ženskou aliancí pro rozvoj, která spojuje 72 organizací z celé země.

---

⁷²*Nevládní organizace*. Center of Women's Studies and Policies. 2010[online]; URL: <<http://www.cwsp.bg/en/htmls/page.php?category=12>> [cit. 2010-5-3].

- Národní síť organizací, která pomáhá ženám, jež se staly oběťmi násilí. Zapojuje okolo 24 organizací.
- Bulharská koalice pro rovnoprávnost pohlaví, která spojuje různé instituce, politické strany a média.⁷³

Mnoho nevládních organizací záslužně pomáhá nejen poškozeným ženám, ale i dětem. Zde můžeme uvést například *Centrum naděje* — Ruse; centrum *Otevřené dveře* — Pleven; centrum *Maria* — Gorna Oryahovica; ženské sdružení *Ekaterina Karavelova* — Silistra; centrum *Vela* — Vraca; nadace na ochranu společnosti *Diva* — Plovdiv; asociace *Demetra* — Burgas. O zdravotní problémy žen se zajímá nadace *Ženská iniciativa za zdraví* — Sofia; asociace *Ženy bez osteoporózy* — Sofia.

Dalšími organizacemi jsou v Bulharsku sdružení založená na etnickém principu charakteristické svou specifickou činností, která je zaměřena především na etnické minority (romské, turecké). Lidem z těchto menšinových skupin pomáhají etablovat se ve většinové společnosti pomocí motivačních programů, jakým jsou například pracovní programy pro nezaměstnané. Za zmínku stojí například *Ženský svaz při Tureckém kulturním centru „21. století“* — Sofia a nezávislá organizace romských žen *Lachshi romni* — Sofia.

5.3 Hlavní ženské organizace v Bulharsku

Ženské nevládní organizace zaujímají důležité místo ve společenském životě a do jisté míry ovlivňují i politiku a řešení otázky rovnoprávnosti mužů a žen v Bulharsku. Velkou roli v tomto boji sehrávají jejich pevné vztahy se státními orgány, společenskými organizacemi a medií, které tak pomáhají posunu politiky státu směrem ke kvalitnější pozici žen jak ve společenské, tak i v ekonomické a politické sféře jejich životu ve státě.

Jednou z takových organizací je *Bulharská nadace žen (BFŽ)*, jež vznikla v roce 2003. Tehdy se skupina podobně smýšlejících lidí rozhodla založit nadaci, která

---

⁷³ Tamtéž.

by se etablovala jako důležitý prvek v podpoře žen a mladých dívek v tísní a zároveň by řešila otázku rovnoprávnosti pohlaví ve společnosti. Celý proces byl aktivován v červnu 2003 na kongresu v Kyjevu, kde nadace dostává podporu od *Global Fund for Women*. První kroky BFŽ začínají v roce 2004 po té, co jsou přijata všechna nutná opatření ze strany nadace FDPB (Bulharský gender projekt) k založení vlastní nadace. Ve stejném roce se stává členem *Women's Funding Network*, což je organizace slučující více než 162 ženských nadací po celém světě.⁷⁴

Za svůj hlavní úkol si BFŽ vytyčila boj proti všem formám diskriminace a dosažení rovnoprávnosti ve všech sférách společenského života bulharských žen. Jako jiné neziskové organizace dosahuje takových cílů prostřednictvím svých publikací, seminářů, diskuzí a společných akcí, které ženy blíže seznamují s danou problematikou a současně je erudují v oblasti jejich zákonných práv (např. při ucházení o zaměstnání apod.).

V roce 2005 začíná nadace s novým programem Financování. Tento program je v působení BFŽ velice důležitý z toho hlediska, že prostředky jím získané podporují projekty mnoha bulharských nevládních organizací (NPO), jež se zabývají a řeší konkrétní problémy dívek a žen spojených se všemi formami násilí, ekonomickou nezávislostí, chudobou a nezaměstnaností, ochranou žen s jinou sexuální orientací, prevencí a zlepšením zdravotního stavu žen, vzděláváním aj.⁷⁵

V průběhu roku 2004 až 2006 přes program Financování BFŽ podpořila na 23 nevládních organizací a v dalších letech byla její subvence ještě intenzivnější. K ilustraci zde můžeme uvést tři takové projekty, jejichž realizace proběhla v roce 2008 a jež byly zaměřeny především na pomoc romským ženám.

Jako první byl realizován projekt *První kroky v boji proti domácímu násilí v obci Liljak*, na kterém se podílelo *Ženské sdružení Liljak*. Základním cílem tohoto projektu bylo zmírnění tolerance žen vůči domácímu násilí. K tomuto účelu byly uspořádány čtyři jednodenní semináře na téma domácí násilí, jejichž lektori zároveň působí jako zástupci asociace NAJA, která pomáhá obětem domácího násilí ve

---

⁷⁴ Oficiální stránky Women's Funding Network; URL: <<http://www.womensfundingnetwork.org/>> [cit. 2010-6-3].

⁷⁵ Oficiální stránky Bulgarian Fund for Women; URL: <<http://www.bgfundforwomen.org/>> [cit. 2010-6-3].

stejném regionu. Dále byla připravena diskuze s rodiči, učiteli a dětmi. Ve finále pak byla vydána kniha *Důstojnost*, jež zaznamenává události spojené s projektem v obci a seznamuje čtenáře s míněním institucí a účastníků projektu. Výsledky výzkumu prokázaly, že většina romských žen postrádá informovanost v otázce domácího násilí a každá druhá žena se stala obětí násilného činu.

Dalším podobným projektem byl *Romské ženy a dívky z obce Dupnica*, který probíhal pod vedením nadace *Etnointegrace* a jejímž cílem bylo zkvalitnění hygienických návyků a zdravotní kultury romských žen a dívek. Nadace za tímto účelem zrealizovala tři schůzky s představiteli romské společnosti a tři dvoudenní vzdělávací semináře. Bylo rozdáno na 500 brožur a knížek na téma *Prevence otěhotnění*.

Třetí projekt probíhal ve čtvrtích Filipovci a Fakulteta v Sofii, jehož programovou náplní bylo seznámit romské ženy s prevencí rakoviny prsu. V rámci tohoto konceptu byly vypracovány dvě ankety, na které odpovědělo 400 romských žen, jejichž prostřednictvím byl zjištěn stupeň informovanosti v daném problému. Následně byla podepsána smlouva s mamologickým centrem *Svatá Sofie* o provedení diagnosticko–preventivní prohlídky, jejíž zásluhou byla u dvou žen v čas rozpoznána rakovina prsu.

Tímto způsobem funguje i mnoho dalších projektů, které jsou zásluhou BFŽ již šest let úspěšně realizovány, a jež se stále více dostávají do povědomí společnosti.⁷⁶

Další významnou nevládní organizací, která v Bulharsku funguje, je *Bulharské centrum gender výzkumu* (BCDI) založeno v roce 1998 jako nezávislá nevládní organizace, která pracuje v oblasti rovnoprávnosti mezi muži a ženami a bojuje proti diskriminaci a domácímu násilí. Dále organizuje různé kampaně a velkou část svého času věnuje lobbingu za reformu některých zákonů dotýkajících se problémů rovnoprávnosti pohlaví. Poskytuje konzultace osobám činným v nadačním sektoru a spolupracuje s širokou sítí organizací a veřejných institucí.

---

⁷⁶ Tamtéž

Od roku 2001 v rámci nadace funguje *Program mládeže*, jehož činnost se v zásadě zaměřuje na motivační kurzy a vzdělávací programy určené studentům a žákům.

Členy nadace jsou lidé s bohatými zkušenostmi ve své profesi (advokáti, psychologové, sociální pracovníci,...), kteří mají rozhodující vliv na úspěšném plnění projektů nadace a v pomoci obětem diskriminace a domácího násilí.

BCDI čítá i mnoho mladých lidí nejen ze Sofie, ale i z celé země, kteří mají potřebu vést dialog o daných problémech a aktivně se účastnit na jejich řešeních.

Základním principem činnosti této organizace je rozvíjení inovativních strategií na ochranu lidí, kteří mají zkušenost s diskriminací, domácím násilím, chudobou nebo sociální izolací. Současně pro pracovníky nadace vytváří možnosti zdokonalit svůj potenciál v rámci nadační činnosti, a to pomocí vnitřních i mezinárodních kontaktů a rozvíjením partnerských vztahů s jedinci a organizacemi jak v Bulharsku, tak i v cizině.

Samozřejmě se spolupodílí na popularizaci problému rovnoprávnosti pohlaví prostřednictvím brožur, vzdělávacích seminářů a propagačních akcí.⁷⁷

Další nezávislou organizací založenou v roce 1994 je nadace *Gender projekt v Bulharsku*. Postupem času se etabluje jako organizace, která bojuje za dosažení rovnoprávnosti mezi muži a ženami a současně za vyšší informovanost žen v oblasti jejich práv, jež jsou zároveň nedělitelnou součástí práv člověka.

Tým nadace pracuje na programu pomoci ženám, které se staly oběťmi domácího násilí a podporuje je k aktivnější účasti v ekonomickém a společensko-politickém životě. Děje se tak pomocí vzdělávacích programů, zastupujících kampaní, šířením informací a spolupráci s ostatními nadacemi

Od roku 1995 do roku 2009 nadace pracovala na 40 projektech v oblasti násilí páchaného na ženách ve spolupráci s americkou organizací *Minnesota Advocates for human Rights*.⁷⁸

---

⁷⁷ Oficiální stránky Bulgarian Gender Research Foundation; URL: <<http://www.bgrf.org/bg/>> [cit. 2010-6-3].

⁷⁸ Oficiální stránky Gender Project for Bulgaria Foundation; URL: <http://www.gender-bg.org/_bg/index_bg.html> [cit. 2010-6-3].

Od roku 2000 je nadace *Gender projekt v Bulharsku* představitelem projektu *Ženy mohou*. Jejím základním cílem je výuka v politické oblasti a podpora žen v jejich aktivnější účasti ve společensko-politickém životě. Byly zorganizovány vzdělávací semináře pro ženy z politických stran a nezávislých organizací. V roce 2003 jsou pořádány výukové programy, jež řeší problém možnosti uplatnění žen v politice a současně jsou připravovány mechanismy, které mají v budoucnu ženám pomoci prosadit se. V souvislosti s touto problematikou je natočen i krátký klip o roli žen v politice, jenž je posléze vysílán v televizi a na něhož navazuje Celonárodní kampaň za rovné možnosti mužů a žen v Bulharsku 2003.⁷⁹

Z činnosti výše uvedených nevládních organizací je patrné, že smysl jejich aktivit spočívá hlavně v šíření informací a vzdělávání žen v oblasti jejich zákonných práv a svobod. Prioritně se také zaměřují na podporu ženského sebevědomí a úctě k jejich vlastnímu já, které může být často překážkou k prosazení jejich osobních cílů a tužeb ve společenském i soukromém životě.

Seberealizace a snaha žen o spravedlivější přístup ze strany „silnějšího pohlaví“ se v Bulharsku neprojevuje pouze na poli neziskových organizací. Ambice některých z nich jsou znatelné i ve správní a politické sféře.

---

⁷⁹ Tamtéž

6 Ženské politické ambice

Bulharky jsou politicky emancipované. Poukazují na to alespoň jak údaje získané z různých správních orgánů ve státě, tak i politické strany, které ve svých řadách zaznamenávají relativně vysokou účast ženského elementu ve srovnání s dalšími zeměmi celého světa.

Z hlediska vzdělání a kulturní roviny jsou ženy v Bulharsku rovnocennými partnery mužů. Nejsou ovšem úspěšné ve využití tohoto faktu k dosažení určité pozice v mocensko-politické sféře.

Zastavme se nyní u několika faktorů, které se týkají výše uvedené skutečnosti. Jedním z nich je nedostatek politických ambicí u velké části bulharských žen. To v praxi znamená, že nemají snahu rozvíjet se v politické sféře, chybí jim informovanost, neúčastňují se politických událostí a nebudují si kariéru v politických stranách či ve státních institucích.

Pokud jde o budování vlastní politické kariéry, očekává se od žen stále velmi málo, ačkoliv ony samy mají velký potenciál tento trend změnit. U určité části společnosti je akceptovatelná myšlenka možné politické aktivity žen. Je tudíž otázkou do jak velké míry ženy využijí této obecné tolerance ze strany společnosti směrem k politické angažovanosti nebo se stanou „obětí“ existující nesmířlivosti a nedůvěřivosti v jejich schopnosti z druhého pólu společenského spektra.

Po roce 1944 bylo ženám v Bulharsku přiznáno volební právo, což vedlo k intenzivnějšímu využití ženské práce a schopností v modernizaci politických stran. Ovšem to mělo a má i své následky. Pakliže se žena stane poslankyní, neopovažuje se bojovat za ženská práva z obavy, že bude nařčena z feminizmu či jiné zaujatosti, která by hrála ve prospěch ženského pohlaví. A samozřejmě kvůli silné převaze mužů, mezi kterými se cítí ve svém rozhodování nejistá. V takovém případě

poslankyně často zklamou ženy, které do nich vkládaly naději spojenou s bojem za rovné postavení obou pohlaví ve společnosti.⁸⁰

Další zvláštností ženského jednání mnoha bulharských žen je poměrně menší inklinace k individuálnímu prosazování se ve společnosti, analyzování politických problémů, hledání informací o probíhajících politických událostech atd. Společnost také od žen neočekává větší angažovanost v občanských aktivitách.

Nicméně je pravdou, že v tomto směru jsou Bulharky emancipované. Jeden z důkazů je vyšší procento studentek politologie v porovnání se studenty. I v dalších speciálních oborech, které mají svým zaměřením velmi blízko k politice, dominují studentky. To samozřejmě hovoří o zájmu mladých žen o politiku a politickou kariéru. Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry se studentky budou po dokončení svého studia politice věnovat nebo do jaké míry budou občansky aktivní a využijí svých znalostí.

Dnes v Bulharsku vyrůstá generace politických analytiček — učitelky politologie, novinářek, vedoucí nezávislých organizací atd.⁸¹

Dalším důkazem je relativně vysoké zapojení Bulharek v politickém životě. V roce 2005 je Bulharsko z celosvětového měření na 37. místě, co se týče celkového zastoupení žen v parlamentu. V roce 2009 pak v žebříčku obsazuje 50. místo. Od 37. do 40. Národního Shromáždění měly nejvyšší zastoupení žen v *Koalici za Bulharsko* (18 %) a NDSV (43 %).⁸² Dnes je nejvyšší podíl ženského pohlaví zastoupen v GERB (45,8 %).⁸³

Jistěže jsou ale i parlamentní strany, ve kterých je zastoupeno velice nízké procento žen. Současně se zhoršují vztahy mezi muži a ženami ve vedení parlamentních stran. Tento fakt se odráží v zaujímání řídicích postů

---

⁸⁰ FUCHS, Gesine. *Political participation of women in Central and Eastern Europe: a preliminary account*. 2003[online]; URL: <<http://www.gesine-fuchs.net/dokumente/fuchs-political-participation-easterneurope.pdf>> [cit. 2010-16-4].

⁸¹ Tamtéž.

⁸² NDSV (Nacionalno dvizhenie etabilnost i vazhod) je bulharská liberální strana založená v roce 2002. V parlamentních volbách v roce 2009 získává pouhých 3,01% hlasů a přichází tak o místo v parlamentu.

⁸³ GERB (Grazhdani za evropeysko razvitie na Balgariya) je bulharská politická strana založená v roce 2006. Oficiálním cílem strany je „rozvoj občanské společnosti společně s evropským rozvojem a blahobytem Bulharska“. Současným předsedou strany je Boyko Borisov. V roce 2009 vyhrává parlamentní volby.

v parlamentních výborech, kde mají citelnou početní převahu muži. I přesto se může mluvit o výrazném průlomu v této oblasti.

V období mezi lety 2001 až 2005 je v ministerské radě 20 % žen, v dalším mandátním období v letech 2005–2009 radu tvořilo 26 % žen.⁸⁴

V roce 2009 se snižuje procento poslankyň a žen působících v oblastní správě. Obecně vzato počet žen, které zaujímají vyšší pozice v orgánech výkonné moci v porovnání s rokem 2005, klesl.

Tyto skutečnosti napovídají, že ačkoliv došlo k určitému pokroku, je zde ještě citelná nerovnováha v obsazení mocenských pozic, kde jsou ženy samozřejmě v menšině. Procentuálně tedy statistiky nenaplnují evropský ideál, který by měl v současnosti představovat 30–40 % aktivní angažovanosti žen v politickém životě.

Většina žen se o politiku zajímá a chodí k volbám stejně jako muži. Ale i přesto jsou Bulharky ve srovnání s Bulhary v politické sféře méně zkušené. Obzvláště se to týká žen z konkrétních etnických skupin, kde ještě většinou funguje zpátečnický „socialistický“ model. U mnoha rodin, jsou ještě silné patriarchální vazby, kde se pouze muž zajímá o politiku. To pak v praxi znamená, že muž rozhoduje, koho žena bude volit nebo zda vůbec k volebním urnám půjde. Žena je pak zpravidla politicky pasivní a submisivní vzhledem k názorům svého manžela.⁸⁵

Bulharská žena má ze zásady na rozdíl od mužů menší ambice v zaujímání správních pozic v různých sférách společenského života. To se pak odráží i v hledání určité seberealizace v politickém životě, kdy i přes to, že mnoho žen skýtá organizační a řídicí potenciál, nemá dostatek sebevědomí využít svých schopností v praxi. Tímto se ženy výrazně liší od mužů, kteří ačkoliv někdy nevlastní potřebné kvality a schopnosti v administrativním a politickém kruhu, snaží se i přesto určitých postů dosáhnout a v politické kariéře postupovat.

---

⁸⁴ *Ministerstvo na truda i socialnata politika*. URL: <<http://www.mlsp.government.bg/bg/index.asp>> [cit. 2010-10-6].

⁸⁵ FUCHS, Gesine. *Political participation of women in Central and Eastern Europe: a preliminary account*. 2003[online]; URL: <<http://www.gesine-fuchs.net/dokumente/fuchs-political-participation-easterneurope.pdf>> [cit. 2010-16-4].

Mnoho bulharských žen je součástí různých občanských sdružení, například nezávislých organizací, které bojují za práva žen a napomáhají k rozvinutí organizačních a řídicích schopností žen, myšlení a jejich politických ambicí.

Svůj podíl na rozvíjení politických ambicí bulharských žen nese i jednání politických stran a státních institucí. Tehdy, když vznikne nová politická strana a nemá dostatek členů, kteří by ji mohli spravovat, uchyluje se k přijímání žen, které jsou sice často vzdělané v určité sféře, nemají ale nutné zkušenosti se správní činností ani nemají politickou autoritu. Proto je jejich působení ve správě často na úkor efektivnosti. Jen některé z žen jsou v této práci úspěšné, získávají chybějící zkušenosti a informace z oboru a budují si politickou autoritu.

Příkladem takových stran v Bulharsku jsou NDSV a GERB. Nezávisle na důvodech, kvůli kterým dosazují ženy do konkrétních postů, tyto strany reálně přispívají k politické emancipaci Bulharek a stejně tak ke stimulování jejich angažovanosti v politice. O to více usilují o to, aby ženám předaly zkušenosti a informace o řízení a podporují je v jejich mandátním období.⁸⁶

Ve stranách s dlouhou historickou tradicí, s „mužskou“ minulostí i současností, je tendence vsázet na ženy poměrně menší. To je případ například BSP, BZNS, BSDP atd.⁸⁷

Vedení Anastasiie Moserove je výjimka potvrzující pravidlo. Není to výsledek jejích zvláštních zásluh v zemědělském hnutí či ve straně, že se stala čelním představitelem strany, ale spíše rodinnou vazbou k významnému zemědělskému lídrovi G. M. Dimitrovovi.⁸⁸ Druhou otázkou ovšem je zhodnocení její činnosti ve vedení strany — do jaké míry je srovnatelná s počínáním jejích mužských protějšků.

---

⁸⁶Tamtéž.

⁸⁷ BSP (Balgarskata socialisticheska partiya) je sociálnědemokratická politická strana Bulharska založená roku 1990; BZNS (Balgarskiyat zemedelski naroden cayuz) je bulharská politická strana založená roku 1899; BSDP (Balgarskata rabotnicheska socialdemokraticheska partiya) je bulharská politická strana založená v roce 1891.

⁸⁸ Georgi Mihov Dimitrov narozen v roce 1903. Bulharský politik a předseda BZNS (1944-1945). Velký odpůrce komunismu a nacismu. Umírá roku 1972 v USA.

Podobně je to i v BSP, do jejichž řad se ženy jen velmi těžce prosazují. Jestliže poté dosáhnou významných postů, je to důsledek jejich vysoké angažovanosti a schopností. BSP tvoří v současnosti více než 30 % žen z celkového počtu členů strany.⁸⁹

V této straně byla také v roce 2005 sestavena národní ustanovující komise složená z žen, která měla vytvořit tzv. *Sdružení žen — socialistek za rovnost a solidárnost*, ve kterém přijalo účast 94 žen z celého státu. Základním argumentem, pro založení organizace bylo spojení úsilí žen — socialistek za jejich úspěšnější účast ve vládních strukturách na všech úrovních státní, regionální a stranické moci. Dále se snaží systematizovat pozici BSP pomocí aktivní účasti žen ve společenském životě ve všech jeho rozměrech — ekonomických, kulturních, vzdělávacích, politických a sociálních.

Na 47. kongresu BSP v listopadu 2008, bylo ze 181 členů 55 žen, což je přibližně 33 %. Na 46. kongresu BSP bylo ze zvolených 182 členů Vyšší rady BSP 55 žen, což je přibližně 33 %.

Každý z 28 regionů v Bulharsku je zastupován i ženou ve VS prostřednictvím delegovaných členů.⁹⁰

V parlamentních volbách, které proběhly v roce 2005, získala *Bulharská koalice* 82 míst v bulharském parlamentu, z nichž 17 žen obsadilo tyto pozice: 14 — BSP, 2 — bezpartijní, a jedna představitelka strany *Bulharští sociální demokraté*. Z 28 krajských hejtmanů je 14 z nich v *Bulharské koalici*, kde dvě ženy působí jako jejich zástupkyně. Z celkového počtu 17 ministerstev Bulharska je jmenováno 11 žen ministryněmi nebo více-ministryněmi.⁹¹

Je třeba také poznamenat, že k dnešnímu datu v Bulharsku funguje 232 klubů *Sdružení žen — socialistek za rovnost a solidárnost*, které čítají až nad 5000 členů.

---

⁸⁹ Oficiální stránky BSP; URL: <<http://www.bsp.bg/bg/pages/socialistwoman>>[cit. 2010-16-4].

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

Paralelně se strukturální síť *Sdružení* začíná proces vzdělávání, který byl připraven a realizován *Centrem pro historický a politický výzkum* k VS na BSP s podporou nadace evropských socialistických a sociálně-demokratických stran. Existují zde 4 základní směry zastoupené v jejich vzdělávacích seminářích s názvem *Ženy mohou*, který bojuje za zrovnoprávnění žen v rodině, obchodu, práci a politice; *Ženy v předvolebních kampaních*; *Ženy v krajské samosprávě*; *Ženská škola pro evropskou politiku*.

V průběhu seminářů byl navázán kontakt s nevládními organizacemi, které se zabývají ženskou problematikou, zvláště pak s nadacemi *Gender projekt v Bulharsku*, *Bulharská gender studia* aj.⁹²

Sdružení žen — socialistek bylo založeno nejen proto, aby se změnil vzájemný samoučelný vztah mezi představiteli obou pohlaví v politické a státní moci, ale především proto, aby se přešlo k řešení reálných problémů lidí, v tomto případě zejména žen.

Jako další bod, jímž se sdružení zabývá, je boj za vyšší účast žen v bulharské správě. Současný podíl žen v úřadě ve všech jeho rovinách je totiž pouze symbolický (Národní Shromáždění — 12 %; krajská samospráva — 22,6 %; starostky větších obcí — 8 % a jako starostky malých obcí — 15 %).⁹³

Politické strany mnoho nevyužívají potenciálu žen a zřídka kdy je dosazují do řídicích postů. Dá se ale předpokládat, že by větší procento žen ve správě zajistilo kvalitnější zastoupení jejich potřeb a představ. Proto je hlavním cílem projektu především povzbuzení žen k aktivnější činnosti v místní vládě. Děje se tak prostřednictvím motivace široké veřejnosti, aby více využívaly svých demokratických práv a možnost dát svůj hlas ve volbách. Dále je podporována činnost žen a jejich vzájemná spolupráce uvnitř politických stran.

---

⁹² FUCHS, Gesine. *Political participation of women in Central and Eastern Europe: a preliminary account*.2003[online]; URL: <<http://www.gesine-fuchs.net/dokumente/fuchs-political-participation-easterneurope.pdf>> [cit. 2010-16-4].

⁹³ Oficiální stránky BSP; URL: <<http://www.bsp.bg/bg/pages/socialistwoman>> [cit. 2010-16-4].

Sdružení, v práci s širokou veřejností a pomocí speciálního informačního balíku, dosáhlo rozšíření informací mezi početnější publikum. Součástí balíčku byly informace, které se týkaly především neproporcionálního zastoupení žen na odpovědných postech a potencionálního prospěchu se začleněním většího počtu žen ve správě. Dále řešil sociální rozdíly mezi oběma pohlavími, rozdíl mezi *de facto* a *de jure* rovnoprávností a odlišnosti v ohodnocení a přínosu práce žen. Obsahem balíčku byly také statistiky a grafy uvádějící, zaměstnanost, sociální poměry a účast žen a mužů v politice. Tyto informační balíčky společně s propagačním materiálem byly rozdány v několika městech Bulharska, kde bylo na tyto témata uspořádáno několik seminářů.⁹⁴

Sdružení žen při BSP se také angažuje ve spolupráci s politickými stranami, a to prostřednictvím individuálních schůzek s těmito stranami (např. s Evrolevicí, SDS, ...) nebo se starosty, krajskými hejtmany a nevládními organizacemi. Sdružení na těchto schůzkách apeluje na vyšší instance, aby nezavíraly oči před skutečností, že jsou ženy i přes současnou liberalizaci všech vládních sfér stále opomíjeny a nedostatečně oceňovány.

Na schůzi v Plovdivu starosta části Sever Kosta Kostov řekl: „Kdyby všechno bylo v pořádku, taková schůze by vůbec nebyla zapotřebí. Tendence jsou takové, že se snižuje počet žen na správních pozicích. Vstoupili jsme do Evropy, ale stále máme bulharskou mentalitu...“⁹⁵

Na schůzi v Sofii socioložka Mira Janova dále řekla: „Ženy jsou v nerovném sociálním postavení, i když jsou na vysokých správních postech.“⁹⁶

Z těchto dvou uvedených reakcí můžeme usuzovat, že konání sdružení vyvolává pozitivní ohlas a snahu se o tuto problematiku více zajímat.

Kampaň „Projekt rovné Bulharsko“ uspěla ve svém záměru, přivést k danému problému větší pozornost politiků, se kterým jsou ženy denně konfrontovány v politickém, ekonomickém i běžném životě. Tento program tak otevřel prostor k dalším diskuzím v problému rovnocenného postavení mezi oběma

---

⁹⁴ Oficiální stránky BSP; URL: <<http://www.bsp.bg/bg/pages/socialistwoman>> [cit. 2010-16-4].

⁹⁵ Tamtéž: Interview ze 4. 10. 2006.

⁹⁶ Tamtéž: Interview ze 7. 11. 2007.

pohlavími. Poprvé tak představitelé vlády a nevládních organizací společně diskutovali o postavení žen v regionech.⁹⁷

Základním výsledkem projektu bylo obecně zvýšené porozumění ke specifickým problémům obou pohlaví, kdy se v tomto směru dosáhlo určité informovanosti a proměny.

Jeden z činitelů, kvůli kterému se ženy do politiky začleňují, může být také ideologie konkrétní strany. V tomto případě asi není náhoda, že ve straně Ataka, je v úřadu jen velmi málo žen (asi 6 %).⁹⁸ Její ideologie je z principu velmi odlišná od demokratických principů politického smýšlení jiných stran. Protiturecké postoje doprovázené pocitem utlačovanosti, xenofobie a potřebou chránit bulharský národ a jeho suverenitu, tvoří základní ideologickou linii Ataky. Tyto skutečnosti jsou reflektovány i v postoji strany k ženskému pohlaví, které je bráno jako neplnohodnotný politický subjekt hodný k zavržení.

Podobné je i zastoupení žen v DPS (pod 10 %). DPS je strana, jež zastává patriarchální směr a je velmi úzce svázána s islámskou věroukou.⁹⁹

Další význam má také fakt, jakým způsobem a za jakých okolností ženy dosáhnou politického postu. Jednak mohou přijmout stimul od určité strany nebo si jsou vědomy svých možností a jsou schopny samy reprezentovat svou politickou vůli. V prvním případě ženy většinou nemají osobní politické ambice a konkrétní představy, tudíž následují „mužskou“ politiku. V druhém případě mají pak větší sklon dělat politiku „pro ženy“, bojovat za ženská práva a chránit jejich zájmy.

Bulharské ženy obecně nemají potřebu ani snahu vyjádřit svůj nesouhlas s ženským popíráním práv, což ukazuje bezvýznamné procento stížností přijatých

---

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Ataka je nacionální bulharská politická strana založená roku 2005. Jejím současným předsedou je Volen Siderov.

⁹⁹ DPS (Dvizhenieto za prava i svobodi) je středová politická strana, jež podporuje hlavně etnické Turky a další muslimy na území Bulharska. Založena roku 1990. Současným předsedou strany je Ahmed Dogan.

Komisi pro ochranu před diskriminací. Ženy mají také menší sklon k tomu, aby chránily svá práva a využívaly jich prostřednictvím státní a politické instituce.¹⁰⁰

Vážnou úlohu zde hrají i média, jež stimulují politické ambice žen a dopomáhají jim tak k dosažení rovnoprávnosti a vydobytí serióznějších pozic v zaměstnání. Komentování politického života v médiích je z principu způsob jak se ho také zúčastnit. Nezávisle na tom, jaké protikladné emoce může tento život vyvolat, lidé chápou, že tímto postupem mohou za svá práva bojovat.

Podobný vývoj lze v prvním desetiletí po roce 1989 pozorovat i v České republice, kdy byla ženy méně ambicioznější než muži, pokud jde o jejich prosazování ve vyšších úředních postech. To je jeden ze závěrů, který v roce 2001 uveřejnil Český statistický úřad. Při pohledu na údaje o počtu lidí s univerzitním vzděláním, je Česká republika stále mírně za průměrem EU. Počet vysokoškolsky vzdělaných žen ovšem stále výrazně stoupá, a to i v technických oborech. Faktem ale zůstává, že i přes dosažení vyšších profesních postů, jsou ženy méně ohodnocovány než jejich mužští kolegové.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ FUCHS, Gesine. *Political participation of women in Central and Eastern Europe: a preliminary account.2003*[online]; URL: <<http://www.gesine-fuchs.net/dokumente/fuchs-political-participation-easterneurope.pdf>> [cit. 2010-16-4].

¹⁰¹ Český statistický úřad; URL: <<http://www.czso.cz>> [cit. 2010-22-6].

7 Závěr

Jak jsem uvedla již v úvodu, nelze v otázce sociokulturních poměrů žen v Bulharsku a v České republice hledat markantnějších rozdílů.

Ženy, jak v Bulharsku, tak i v České republice narážejí na faktický nepoměr sil mezi oběma pohlavími ve společnosti, setkávají se s otevřenou nebo skrytou diskriminací na pracovišti a stávají se, ať už oprávněně nebo neoprávněně oběťmi sexuálního obtěžování.

Nepodařilo se mi tudíž blíže charakterizovat bulharská specifika daného problému. Příčinou by mohl být právě podobný politický vývoj obou zemí v posledních sto letech, především pak po roce 1989. Lze se tedy domnívat, že problematiku žen v Bulharsku v posledních dvou dekadách můžeme chápat jako aktuální vývojový trend, jenž se dá aplikovat i na další postkomunistické státy Evropy.

Jestliže existuje určitá jedinečnost bulharských žen, pravděpodobně je to jejich vztah k rodině a upřednostňování rodinných vztahů a tradic před společenskou a profesní oblastí. V této souvislosti musíme bulharskou rodinu chápat jako širokou jednotku, která zahrnuje i vzdálené příbuzenské vazby a jako jednotku, která je v Bulharsku nedotknutelná.

Na bulharské ženy tedy lze nazírat jako na ženy, jež jsou v určitém smyslu ovlivněny historicko-kulturním pozadím a mentalitou státu, nicméně tento vliv je s ohledem na evropské integrační procesy minimální.

8 Použitá literatura

- [1] ARKADIEV, Dimitar. *Razlichiya v plodovitosta na zhenite v Balgariya po etnicheski grupi*. VTU Sv. Kiril i Metodiy, 2008.
- [2] CANKOVA, Canka. *Fakticheskoto sapruzhesko shazitelstvo*. Sofia, 2000.
- [3] DAYNOV, Evgeniy. *Prehodat 1989–1999*. Sofia, 1999. ISBN 954-9926-25-7.
- [4] HAUSMANN, Josef. *Základy mužského šovinismu*. RENECO, 2005. ISBN 80-86563-12-X.
- [5] HAVELKOVÁ, Barbara. *Rovnost v odměňování žen a mužů*. PRAHA: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-2-9.
- [6] JANEBOVÁ, Radka. *Sociální problémy z aspektu tender*. Daudeamus, 2006. ISBN 80-7041-512-6.
- [7] KALNICKÁ, Zdeňka. *Úvod do Gender studies: otázky rodové identity*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009. ISBN 978-80-7248-528-4.
- [8] KŘÍŽOVÁ, Alena. *Sexualizovaná realita pracovních vztahů: analýza sexuálního obtěžování v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-7330-090-7.
- [9] KŘÍŽOVÁ, Alena-PAVLICA, Karel. *Managment generových vztahů: postavení žen a mužů v organizaci*. Managment Press, 2004. ISBN 80-7261-117-8.

Použité internetové stránky

- <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/BULGARIA-English.pdf>
- <http://www.constcourt.bg/Pages/LegalBasis/default.aspx?VerID=44>
- <http://www.parliament.bg/?page=const&lng=bg>
- <http://www.mlsp.government.bg/bg/law/law/index.htm>
- http://www.theadvocatesforhumanrights.org/sites/608a3887-dd53-4796-8904-997a0131ca54/uploads/FINAL_REPORT_2.pdf

- <http://europa.eu/geninfo/query/resultaction.jsp?page=1>
- <http://www.iisg.nl/womhist/stoykova.doc>
- <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/13/19-13.pdf>
- http://www.young-demography.org/docs/07_civelek_family.pdf
- <http://www.nsi.bg/index.php>
- http://www.oei.fu-berlin.de/media/publikationen/boi/boi_22/22_-_dimitrova.pdf
- <http://swannet.org/node/1570>
- <http://www.belgium.iom.int/STOPConference/Conference%20Papers/Trafficking%20in%20Women%20from%20Central%20and%20Eastern%20Europe%20A%20Review%20of%20Statistical%20Data.pdf>
- <http://www.bgrf.org/bg>
- <http://www.sme-union.org>
- <http://www.iapwb.com>
- <http://www.mnadvocates.org/sites/608a3887-dd53-4796-8904-997a0131ca54/uploads/sexharas.PDF>
- <http://www.kultura.bg/bg/article/view/15487>
- <http://www.globalfundforwomen.org>
- <http://www.womensfund.sk>
- <http://www.cwsp.bg/en/htmls/page.php?category=12>
- <http://www.bgrf.org/bg>
- http://www.gender-bg.org/_bg/index_bg.html
- <http://www.gesine-fuchs.net/dokumente/fuchs-political-participation-easterneurope.pdf>
- <http://www.bsp.bg/bg/pages/socialistwoman>
- <http://www.czso.cz>

9 Resumé

Tato bakalářská práce se věnuje otázce sociokulturních poměrů žen v Bulharsku po roce 1990 a současně sleduje návaznost této problematiky na období komunistického režimu ve státě. Zaměřuje se především na pozici žen jak v rodinném, tak i v profesním životě a srovnává ji s postavením mužského elementu ve společnosti. Tímto způsobem sleduje proces emancipačních tendencí a zároveň určitou stagnaci v oblasti diskriminace a nerovných možností mužů a žen ve všech sférách života v zemi.

Na začátku práce je shrnut vývojový proces role bulharských žen, jenž se zaměřuje především na jejich profesní uplatnění, na pozici žen v domácnosti a na reálnou existenci diskriminace v bulharském státě. Charakteristika této problematiky probíhá v kontextu určitého časového údobí, které začíná érou totalitního režimu v Bulharsku, pokračuje obdobím převratu a následné transformace k demokracii a končí dobou přístupu Bulharska do Evropské Unie.

V rodinném životě bulharských žen řeší otázku jejich postojů a názoru na rodinu, mění se podoba a hodnotu manželské instituce. Hlavním bodem studie jsou pak sňatečnost a rozvodovost v Bulharsku v průběhu posledního století, jejichž výsledky se opírají o statistiky a sociální průzkumy. Samostatná podkapitola řeší porodnost v Bulharsku, sleduje rozdíly fertility u jednotlivých etnik (bulharské, turecké, romské) a konkretizuje důvody této odlišnosti. V této kapitole je současně věnován velký prostor demografii.

Další část studie se zaměřuje na profesní uplatnění a diskriminaci žen v zaměstnání. Situaci žen opět srovnává s postavením opačného pohlaví, komentuje důvody a důsledky diskriminace žen. Uvádí příklady vertikální a horizontální segregace a krátce se dotýká i ženské prostituce v Bulharsku. Blíže pak analyzuje přístup žen k soukromému podnikání po roce 1989 a také sexuální obtěžování žen na pracovišti.

Kapitola Ženské organizace se zaměřuje na fungování ženských spolků od jejich vzniku na začátku 20. století až po jejich současné působení. Mapuje činnost těchto neziskových organizací v oblasti vzdělávání žen a v boji proti diskriminaci a

pro ilustraci uvádí několik programů, které v rámci této činnosti organizace realizovaly.

Závěrem práce je pojednání o úrovni emancipace žen ve správní sféře a jejich politických ambicích ve státě. Porovnává úroveň „feminizace“ jednotlivých politických stran a zamýšlí se nad odlišnou angažovaností mužů a žen v politice.

Résumé

Topic of this thesis is the role of a woman in a social-cultural life in Bulgaria after 1990, but it also includes the era of communist regime in the country. It focuses on position of women in family and professional life and compares this position with male element in society. At the same time it observes tendency of emancipation and stagnation of discrimination and unequally chances of men and women in every part of life in the country.

First part of my work includes progress of role of bulgarian women, it focuses on their professional opportunities in work, position of women in household and real existence of discrimination in Bulgaria. This topic begins in the era of communist regime, it continues in period of transformation and it ends with admission of Bulgaria to the European Union.

Family life of bulgarian women solves a question and position of their opinion about family and about changing face and value of marriage. The main focus of this part are marriage-rate and divorce- rate in Bulgaria, it focuses on differences in natality of concrete ethnic groups (Bulgarians, Turks, Gypsies) and it defines reasons of this diferece. Important point of this chapter is demograpfy also.

The next part of my work focuses on professional opportunities and discrimination of women in work. This situation of women is compared with position of men. It comments reasons and effects of discrimination of women. This part presents examples of vertical and horizontal segregation and women's

prostitution in Bulgaria. It defines possibilities of women in business after 1989 and also sexual harassment in work.

The chapter Women's organisations studies function of these organisations since their formation at the beginning of 20th century to present. It surveys activity of these non-profit organisations in sphere of women's education and fight against discrimination. It also presents several programmes, which were realized by these organisations.

The last chapter of my work treats of standard of women's emancipation in administrative sphere and their political ambitions in the country. It compares feminization in particular political parties and thinks of different involvement of men and women in politics.

Резюме

Бакалавърската работа разглежда въпроса за социокултурните условия за жените в България след 1990 като същевременно следва взаимовръзката на тази проблематика с периода на комунистическия режим в страната. Съсредоточава се преди всичко върху позицията на жената както в семеен, така и в професионален план, като я сравнява с позицията на мъжкия елемент в обществото. По този начин проследява процеса на еманципация и същевременно значителната стагнация в областта на дискриминацията и неравнопоставеността между мъже и жени във всички сфери на живота в страната.

В началото на работата е представен развойният процес на ролята на българската жена, който е съсредоточен преди всичко върху професионалната реализация, позицията на жените домакини и върху реално съществуващата дискриминация в българската държава. Характеристиката на тази проблематика е разгледана в контекста на конкретен времеви отрязък, който започва с тоталитарния режим в България, продължава с периода на промените и последвалата трансформация към демократизация и завършва с времето на присъединяване на България в Европейския съюз.

По отношение на жените и семейния живот се разглежда въпросът за тяхното отношение към семейството и променящият се вид и стойност на брачната институция. Основна отправна точка са броят на браковете и разводите в България за последните сто години, изследванията за които са представени в статистически и социални изследвания. Отделна глава е посветена на раждаемостта в България, като изследва разликите във фертилността при отделните етноси (българи, турци, роми) и конкретизира причините за тези различия. В тази глава същевременно е отделена значителна част на демографията на България.

Следващата част от изследването се занимава с професионалната реализация и дискриминация на жените на работното им място. Ситуацията отново е сравнена с позицията на противоположния пол, коментират се причините и последствията от дискриминацията на жените. Представят се примери на вертикална и хоризонтална сегрегация и накратко се докосва до въпроса за проституцията в България. В по-голяма степен се анализира отношението на жените към предприемачеството след 1989 г., а също така и сексуалния тормоз на жените на работното им място.

В главата „Женски организации” се представя функционирането на женски съюзи от периода на тяхното възникване в началото на XX век до съвременните действащи такива. Очертава се дейността на тези нестопански организации в областта на образованието на жените и в борбата им срещу дискриминацията, като за илюстрация се представят няколко програми, които са реализирани в рамките на дейността на тези организации.

Като заключение работата разглежда равнището на еманципация на жените в държавната власт и техните политически амбиции в страната. Сравнява „феминизацията” на отделните политически партии и се разглежда различната ангажираност на мъжете и жените в политиката.